

SPOMIEKY

NA (NE)DÁVNU MINULOSŤ
V MALOM ZÁLUŽÍ

OBSAH

EDITORIAL	3
ÚVODOM	4
1. MALÉ ZÁLUŽIE A DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA	5
ZÁPISY Z OBECNEJ KRONIKY	5
TAK PLYNIE ČAS... ZO SPOMIENOK VILIAMA FUSKU	10
DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA OČAMI ANNY RIZEKOVEJ	14
OBDOBIE SNP TAK AKO HO ZAŽIL ŠTEFAN GAŠPARÍK	15
2. MALÉ ZÁLUŽIE – GEOGRAFIA, RYBNÍK A CESTOVNÝ RUCH	16
GEOGRAFICKÉ PODMIENKY	16
RYBNÍK A POTOK RADOŠINKA	16
3. PAMÄTNÁ IZBA – PREDMETY A PRACOVNÉ ČINNOSTI	18
AKO SA TO ZAČALO	18
SÚČASNOSŤ PAMÄTNEJ IZBY	19
PRÍBEHY A SPOMIENKY NA JEDNOTLIVÉ PREDMETY	25
Domáce práce včera a dnes	25
Dačo pod zub pre človeka i zvieratá	27
Pracovné nástroje v hospodárstve	29
Zaujímavosti z pamätnej izby	30
4. PRÍBEHY A SPOMIENKY OBYVATEĽOV	31
ZÁVEREČNÉ SLOVO	32
ZOZNAM PRAMEŇOV	35

EDITORIAL

Budeme radi, ak venujete niekoľko minút svojho vzácneho času na to, aby ste sa spoločne s nami ponorili prostredníctvom nasledujúcich riadkov do sveta spomienok. Bulletin je tematicky rozdelený na 4 samostatné, i keď prepojené časti:

1. Spomienky na druhú svetovú vojnu;
 2. Malé Zálužie z pohľadu geografie a cestovného ruchu;
 3. Minulosť a súčasnosť pamätnej izby a s ňou súvisiace predmety a pracovné činnosti
 4. Príbehy a spomienky našich obyvateľov.
- Je tvorený zo zápiskov z obecnej kroniky, niekoľkých publikácií a iných dokumentov. Skladá sa však predovšetkým zo spomienok pamätníkov a súčasníkov, mladšej i tej najstaršej generácie. Práve táto pestrosť, slovná, výrazová i obrazová, mu dodáva nevšedný charakter a snáď bude zaujímavým čítaním.

Na nasledujúcich stranách si cez slová a obrazy môžeme spoločne pripomenúť ako vyzeral každodenný život a práca v dobe (ne)dávnej.

OBJAVTE S NAMI ATMOSFÉRU MINULOSTI..

Michala Dubská

ÚVODOM

Cestovanie je dnes bežné, je súčasťou nášho života. Môžeme sa dostať takmer do všetkých kútov sveta. Vďaka technike môžeme cestovať bez toho, že by sme opustili svoju kuchyňu či obývačku – prostredníctvom počítačov si možno prezerať svetové pamiatky a prírodné krásy... aj v papučiach. My vás pozývame tiež na jedenmalý výlet.

Nie sú tu žiadne významné pamiatky, ale je tu ticho a pokoj. Dnes sa žije veľmi rýchlo a tak je dobré sa občas zastaviť alebo spomaliť, zamyslieť, zhlboka nadýchnuť. U nás sa nemusíte naháňať za pamiatkami – „ešte som nevidel toto; tamto treba stihnúť“;

Malé Zálužie na prvý pohľad nenápadná dedinka na polceste medzi Nitrou a Piešťanmi (trase Nitra Radošina). Toho, kto do dediny prichádza od Piešťan, už od Biskupovej „víta“ vodná plocha rybníka. Aj keď nemáme v okolí obce žiadny hrad ani kaštieľ alebo veľký kopec, máme návštevníkovi čo ponúknuť – z Karačky či Čapáša krásne výhľady na obec i do okolia – Je vidno Považský Inovec na severe či nitriansky Zobor na juhu. Centrum obce je pri hlavnej ceste – Kultúrny dom s pamätnou izbou, kde sa koná väčšina spoločenských udalostí; hneď oproti pomníku padlých v oboch vojnách, ktorý zase pripomína minulosť.

Najstaršou časťou obce je ulica nazývaná „stará dedina“, kde sa nachádzajú aj najstaršie domy. Je tu zvonica, budova bývalej školy, kde sa v súčasnosti slúži ako obchod s potravinami. V obci sú dva cintoríny. Starší, na ktorom sa už nepochováva, je v blízkosti železničnej stanice a druhý je pri potoku Radošinka v časti stará dedina.

kedy sa sem vrátim“... ?? My vám ponúkame práve toto zastavenie, prechádzku popri potoku, či už s deťmi, vnúčatami, štvornohými miláčikmi. alebo len tak sami. Kúpať sa v ňom nedá, ale možno si tam posediť v tráve, sledovať západ slnka, porozmýšľať o živote A krásna prechádzka je aj popri rybníku, pozorovať labute ako plávajú po jeho tichej hladine. Nájdeme tu skrýše rôzne druhov živočíchov a vodného vtáctva.

Možno si poviete – nič moc, takých dedín a mestečiek je..... Áno, máte pravdu. Ale skúsili ste sa zamyslieť nad tým, že každá takáto dedinka má svoj vlastný život, svoju atmosféru, svoju dušu? Sú tu ľudia, ktorí žijú svoj každodenný život prikladajú svoju tehličku k domu zvanému SLOVENSKO, Európa, Svet.

Zuzana Zábrazná

1. MALÉ ZÁLUŽIE A DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA

Dnes sa píše rok 2016. Hoci žijeme v hektickej a neistej dobe, predsa však stále dýchame v mieri, bezpečí a dostatku. Nebolo to však tak dávno, kedy zúrila vojna a hlad, mnohí položili život za slobodu a do svojich rodných obcí sa už nevrátili. Pristavme sa teda aj my a trochu si zaspomínajme na tieto časy prostredníctvom zápisov z obecnej kroniky a spomienok občanov....

ZÁPISY Z OBECNEJ KRONIKY

Druhá svetová vojna je dodnes najväčší a najrozsiahlejší ozbrojený konflikt v dejinách ľudstva, ktorý stál život asi 45 až 60 miliónov ľudí. Počas šiestich rokov jej trvania zomreli desiatky miliónov civilistov a príslušníkov ozbrojených síl, boli zničené mestá a spôsobené nevyčísliteľné škody na majetku a kultúrnom dedičstve ľudstva. Ich bezprostrednou príčinou bolo napätie vyvolané chybnou koncepciou Versaillskou zmluvou, Veľkou hospodárskou krízou na prelome 20. a 30 rokov, ako aj slabosťou Spoločnosti národov a mocností, ktorá mala udržiavať svetový mier a dohliadať na dodržiavanie dohodnutých zmlúv, čo v Nemecku umožnilo vzostup nacistického režimu pod vedením Adolfa Hitlera a jeho stúpencov. Najčastejšie uvádzaným dátumom začiatku 2. svetovej vojny v Európe je 1. september 1939. V tento deň Wehrmacht vpadol do Poľska.

Neisté dni roku 1938 a 1939 boli predzvesťou veľkého konfliktu. České Sudety boli hojne obývané Nemcami a títo začali požadovať pripojenie k ríši. Následkom toho dňa bol 21. mája 1938 povolaný jeden ročník mužov v zálohe na mimoriadne vojenské cvičenie. Aj obec Malé Zálužie (Ujlaček) niekoľkí opustili. Zavládol strach, neistota a usilovnejšie sa čítali noviny a počúvalo rádio. Prišlo to, čo ľud očakával. 23. septembra 1938 o 20.20 bola rozhlasom vyhlásená mobilizácia. Ráno už na stenách viseli vyhlášky, podľa ktorých boli povinní narukovať všetci záložníci do 40 rokov. Ich odchod bol pokojný a poslední odchádzali 25. septembra popoludní. Obec opustilo asi 40 mužov. Život išiel ďalej a každý netrpezlivo očakával vývin ďalších udalostí. Trvalé zatemnenie a pohotovosť trvali od 24. septembra do 1. októbra. Službu konali aj ženy a mladíci, lebo muži boli narukovaní. Vojna dosiaľ nebola, lebo národy sa usilovali zmierlivou cestou vyriešiť svoje požiadavky. Na základe Mnichovskej dohody 29. septembra 1938 muselo Československo začiatkom októbra odovzdať Nemecku časť územia obývaného nemeckým obyvateľstvom. Viedenským rozhodnutím z 2. novembra 1938 bola odňatá južná časť územia Slovenska, ktorú muselo odstúpiť Maďarsku. Slovinci z tohto územia odchádzali a niekoľkí utečenci sa uchýlili aj do našej obce. Ján Suchánsky s rodinou dňa 14. septembra, Ján a Michal Hudákovci s rodinami v októbri. Museli opustiť svoje majetky a hľadať druhý domov. 17. novembra v predvečer prišla do našej obce skupina vojakov. Prenocovali v prázdnom správcovskom byte v škole. Včas

ráno 18. novembra odišli z dediny. (podrobnejšie informácie sa o tejto skupine nezachovali).

„Po rušnom roku 1938 ľudia s napätím očakávali, čo im prinesie nastávajúci nový rok 1939. Nesklamali sa. Zrodil sa Slovenský štát. Splnila sa dávna túžba mnohých Slovákov doma i v zahraničí. Dňa 14. marca 1939 sa utvoril samostatný Slovenský štát. Budovy boli ozdobené zástavami a srdcia ľudí prekypovali radosťou. 19. marca na počesť vzniku nového štátu boli vo všetkých kostoloch slávnostné bohoslužby na celom Slovensku. Na tento deň bola stanovená veľká spoločná manifestácia slobody a samostatnosti. Slávnosť všetkých obcí ašakertanského notariátu bola v Ašakerti pri pomníku padlých v 1. svetovej vojne, kde sa po bohoslužbách v oboch kostoloch zhromaždilo občianstvo. Aj naša obec tu bola hojne zastúpená. Účastníci slávnosti sa rozchádzali s radosťou v nádeji na šťastnejšiu budúcnosť.“ (citované z kroniky).

Pomery v Európe zostávali stále nevyriešené. Nedorozumenie medzi Nemeckom a Poľskom sa stále priostrovalo, až konečne Nemecko vypovedalo vojnu Poľsku. Prvé povolávacie lístky boli v našej obci doručené 27. augusta 1939 a čoskoro ďalšie – 3. septembra. Od 2. septembra bola nariadená pohotovosť CPO (civilná protiletcecká obrana) a trvalé zatemnenie na celom území Slovenskej republiky. Službu cez deň i noc konali zložky CPO. Ťažkú prácu musel konať miestny veliteľ CPO, spravodlivo zadeľovať do služieb a kontrolovať ich. Aby sa zabezpečilo zásobovanie všetkých obyvateľov, aspoň základnými potravinami a spotrebným tovarom, zaviedla Tisova vláda od roku 1940 tzv. odberné knihy. Situácia v Nitrianskej župe bola županom Štefanom Hašíkom hodnotená ako dobrá a tiež, že „vzdorné chovanie“ robotníctva po vstupe Slovenska do vojny proti Sovietskemu zväzu (24. 6. 1942) sa upokojilo. Už od roku 1939 občania Nitrianskej župy, ktorí neboli spokojní s rozbitím Československa a politickým, vojenským a ekonomickým podriadením sa nového štátu hitlerovskému Nemecku, prešli do opozície voči štátnej moci. Začali sa organizovať odbojové skupiny, ktoré v prvých rokoch existencie (napriek neustálemu prenasledovaniu a väzneniu členov) vydávali a rozširovali ilegálne letáky a časopisy. Porážky nemeckých vojsk pri Stalingrade (1942), pri Kursku (1943) a vylodenie spojeneckých vojsk v Taliansku a Francúzsku (1944) aktivizovali občiansky a komunistický protifašistický odboj na Slovensku.

V roku 1943 bol v Ujlačku vytvorený ilegálny revolučný národný výbor na čele s Jánom Líškom – Žákom a Rudolfom Hostiakom. Výbor sa zameriaval na pomoc zajatcom utekajúcim z nemeckých táborov. Začala sa tajná podpora odbojového a partizánskeho hnutia formujúceho sa v okolí Myjavy, Skýcova a Zlatna. Podpora pozostávala z finančných a hmotných prostriedkov, rozširovaním tlače (Hlas ľudu,

Michal Rizek

V poslednej chvíli ich zachránili nemeckí vojaci – Rakúšania, ktorí pred istým časom našli v ich dome ubytovanie a stravu. Títo vojaci po dlhšom dohadovaní presvedčili nemecké komando o nepravosti udania a uistili ich, že túto rodinu dobre poznajú a že im v minulosti pomáhala. Vďaka nim bola rodina zachránená.

Medzi aktívnych a všeobecne uznávaných účastníkov odboja (okrem iných) v rokoch 1938 – 1945, ktorí pochádzali z blízkeho okolia, patrili tiež **Genmjr. Ján HUSÁK** (Nové Sady) a **Mjr. In memoriam Michal Pavlovič** (Kapince), hrdina SNP. Aj keď sa nenarodil a nežil v našej obci, ale v susedných Kapinciach, je akoby aj náš, pretože veľmi úzko spolupracoval s našimi občanmi. Michal Pavlovič (krycie meno Hron), študoval na Právnickej fakulte v Bratislave. Po dvoch rokoch musel štúdium prerušiť a nastúpiť základnú vojenskú službu. Potom študoval na Vojenskej akadémii v Bratislave. Odtiaľ bol ako poručík pridelený k auto- práporu v Nitre a neskôr poslaný k zaisťovacej divízii v oblasti Minska v Bielorusku. Spojil sa s ilegálnou a ruskými partizánmi. Pomáhal im zbraňou, municiou, zdravotníckym materiálom. Bol však prezradený a zaistený. Z väzenia ho zachránili a previezli k partizánom. Dostal sa do Moskvy a absolvoval parašutistický výcvik, školu pre zvláštne úlohy. Tesne pred vypuknutím SNP žiadal gen. Golian Ministerstvo obrany v Londýne, aby na Slovensko poslali skúsených organizátorov, styčných dôstojníkov aj s rádiostanicami. Československá vojenská misia v Moskve odporučila poručíka Pavloviča, ktorého poznali a dôverovali mu, lebo sa už vynikajúco osvedčil. Na Slovensko bol vysadený 5. augusta 1944 a potom pracoval v hlavnom štábe povstaleckej armády v Banskej Bystrici a udržiaval spojenie s Moskvou. Po potlačení povstaleckej armády do hôr odišiel aj so spolupracovníkmi do Ujlačku. Ale i tu začali robiť fašisti razie, preto odišiel do Bratislavy. Aj tam bola situácia veľmi nebezpečná. Všetky dôležité body, spoje, vládne budovy i ministerstvá boli obsadené bezpečnostnými orgánmi. I napriek tomu dokázal odvážny Pavlovič nadviazať konšpiratívne kontakty na najvyšších

Ing. Michal Zedník

miestach vo vláde, štátnej rade i prezidentskej kancelárii. Situácia v Bratislave bola už pre neho nadmieru nebezpečná. 1. februára 1945 ho na ulici zaistila hliadka Hlinkovej gardy a len kvôli vyhláseniu leteckého poplachu sa mu podarilo utiecť. Už vedel, že sú mu na stope. 3. februára pozval svojich spolupracovníkov do svojho bytu, kde mal dať príkaz na nútený odchod k partizánom na myjavské kopanice. Skôr, ako sa tak mohlo stať, bol zradcom z vlastných radov, nadporučikom Rudolfom Blieznerom, prezradený. Náčelníkovi Hlavného veliteľstva Hlinkovej gardy Kubalovi sa podarilo uskutočniť 3. februára 1945 ozbrojený prepád v Pavlovičovom byte. Bol na mieste zastrelený a jeho spolupracovníci pozatýkani. Zásluhou bývalého Okresného národného výboru v Nitre a jeho spolubojovníkov bol nad jeho hrobom v Kapinciach vybudovaný pekný pamätník. Ministerstvo obrany ho povýšilo in memoriam na majora a udelilo mu titul Hrdina Slovenského národného povstania. (*Mjr. V.v. Bartolomej Kolibár, Nitra a okolie v protifašistickom odboji, str. 48 – 49*)

August 1944 je stále živý. Vryl sa do nášho povedomia práve so vznikom veľkej udalosti akou SNP bolo. I dnes, po veľkom časovom odstupe, hodnotíme SNP ako udalosť mimoriadne významnú. Z vojenského hľadiska ju možno vidieť najmä vo fakte, že narušilo celistvosť nemeckého frontu a síce len nakrátko, ale predsa znemožnilo nemeckým vojskám využívať dopravné spojenie a hospodárske zdroje pre svoje vojnové úsilie. Znemožnilo využitie ľudských síl slovenskej armády pre boj proti sovietskym vojskám. Veľmi dôležitý bol aj politický a morálny rozmer SNP, v ktorom sa občania malej krajiny rozhodli postaviť fašistickej vojnovnej mašinérii. Ukázalo sa, že Slováci nebudú na oslobodenie Červenou armádou čakať, ale sa pripoja k boju za slobodu. A aj napriek tomu, že SNP bolo zatlačené do hôr, patrí k najvýznamnejším míľnikom našich novodobých dejín. Začalo sa 29. augusta 1944 ako obrana pred nemeckými okupačnými jednotkami, nepriamo bolo aj proti autoritatívnej vláde na čele s Jozefom Tisom, ako aj snahou byť na strane víťazných spojeneckých mocností 2. svetovej vojny. Nemecké jednotky porazili povstaleckú armádu v

noci z 27. na 28. októbra 1944. Časť jej jednotiek prešla na partizánsky spôsob boja. Partizáni pokračovali v bojoch proti nacistom až do oslobodenia krajiny sovietskymi, rumunskými a československými vojskami na jar 1945.

Znova sa presunieme do našej obce. 19. decembra 1944 bola nájdená nádržka pre pohonné hmoty lietadiel na Kováčikovej roli. 24. decembra bol z nitrianskej nemocnice privezený tunajší rodák Ján Beňo, ktorý bol ako vojak pri septembrových bojoch ranený niekde pri Žiline. 26. 12. obsadila školu nemecká branná moc. Vojaci nedbali na zariadenie školy a toto veľmi poškodili. Nedbali ani na čistotu v okolí školy, značne ju znečisťovali. Aj v januári 1945 bola škola stále zaujatá nemeckými vojakmi, pretože v tunajšej doline boli zriadené výmenné stanice. Pri priblížení sa frontu bol inventár školy čiastočne schovaný, aby sa trocha uchránil. Dňa 1. apríla 1945 sa cez dedinu prehnal front. Škola veľmi utrpela. Boli zničené okná, vojaci násilím otvorili učebňu aj kabinet a zničili časť inventára. Opravy, na ktoré sa dal zohnať materiál, boli ihneď urobené. Inventár školy ale doplnený nebol, lebo sa nedalo nič kúpiť. (*Zo školskej kroniky M. Zálužia*)

V noci z 31. marca na 1. apríla 1945 v severozápadnej časti nášho okresu pokračovali oslobodzovacie boje. 1. apríla bol Ujlaček, a aj okolité obce, oslobodené Červenou armádou pod velením maršala Malinovského. Vtedy bol umiestnený protitankový zákop a delostrelecká batéria v obci Biskupová, ktoré sťažovali prechod ruských vojakov. Najprv ruské jednotky začali pripravovať prechod cez zákop mínometnou paľbou, ktorá zasiahla viacero domov v hornej časti dediny a poškodili im strechy. Aby sa paľba skončila, Štefan Fuska, Tomáš Kováčik, Ján Liška – Žák a Ján Varga si pribili posteľnú plachtu na drevenú latu a vybrali sa pešo popri potoku k ruským jednotkám. Krytí vrbami a s bielou vlajkou v ruke na znak priateľstva a mieru, sa museli dostať až na roľu v Trstí, kým ich konečne ruskí vojaci zbadali. Keď Rusi zistili, že v obci nie sú žiadni nepriatelia, vstúpili do dediny. Takto sa podarilo uchrániť obec pred zničením. Obeť na životoch bola jedna - Pavel Liška (1914) zahynul na priedomí svojho domu zasiahnutý sovietskou mínou. Občania vítali tých, ktorí im priniesli slobodu a tešili sa, že sa vojna už skončila. Občania tiež pomáhali Čerenej armáde pri ďalšom presune zbraní, munície a potravín. Ešte niekoľko týždňov potom prechádzali radošinskou dolinou skupiny sovietskych, rumunských a maďarských vojakov. (*Zo spomienok občanov M.Z spracovali M. Sochorová a Z. Plesníková*).

Po prechode frontu chcel ilegálny národný výbor prevziať vedenie obce do svojich rúk, ale Okresný národný výbor rozhodol inak a vymenoval nový národný výbor. Tento zvládol situáciu a urobil všetky potrebné opatrenia podľa nariadení vyšších orgánov: zásoboval bojujúce jednotky; vykonal rozdelenie pôdy veľkostatku, aj jeho živého aj mŕtveho inventára v majeri Bodorky. Zásobovanie občanov bolo, ako všade, veľmi slabé, lebo existujúce zásoby

prevzali „čierni obchodníci“ a predávali ich za neúmerne ceny. Fašistov, zradcov a kolaborantov u nás nebolo a tak zriadený ľudový súd nemusel ani raz zasadať. Posledné výstrely druhej svetovej vojny na území nitrianskeho okresu padli pri likvidácii obkľúčených jednotiek Wehrmachtu pri Podhoranoch a pri oslobodzovaní osady Caroviny (na západ od Ašakerte).

Boje na území nášho okresu si vyžiadali viac ako 300 životov vojakov Čerenej armády, okolo 1000 nemeckých vojakov a približne 200 občanov. K tomu treba pripočítať 400 – 500 civilných obetí bombardovania Nitry 26. marca 1945. V povojnových rokoch, na znamenie vďaka našim osloboditeľom, boli v mnohých obciach a mestách postavené pamätníky. Aj dnes by sme sa mali aspoň na chvíľu pri nich zastaviť, vzdať úctu a česť tým, ktorí sa o našu slobodu zaslúžili a sami sa jej už nedožili. A tiež tým, ktorých mená na pamätníkoch nie sú a po vojne ostali pre svoje rodiny a spoluobčanov nezvestnými.

Z obecnej kroniky, spomienok občanov a tlače vybrala a spracovala Elena Zedníková

Významenia Michala Zedníka

Skupina pri bunkri, rok neznámy

V strede obce pri hlavnej ceste sa nachádza pomník padlých v I. a II. svetovej vojne. Je smutnou spomienkou na tých, čo zahynuli. V I. svetovej vojne museli všetci bojaskopní muži odísť na front a 27 z nich sa už nevrátilo. Obyvatelia sa

v roku 1935 rozhodli, že postavia na ich pamiatku pomník. Za týmto účelom sa konala zbierka, na ktorú prispelo 88 občanov sumou 3 235 korún. Postavila ho firma Bák a Sojak zo Strážnice na Morave a použitý bol jemnozrnný pieskovec z obce Hořice v Čechách. Na slávnostnom odhalení pomníka 29. 9. 1935 predniesol úvodnú reč spisovateľ Elo Šándor. Posviacku vykonal dekan L. Záthurecký. Ďalej boli prítomní R. Halácky (okresný náčelník a zástupca československých legionárov), M. Miškóci (školský inšpektor) a J. Balažovich (notár). V roku 1974 bola vymenená poškodená mramorová doska a k menám boli doplnené mená tých, ktorí padli v II. svetovej vojne.

KTO ZA PRAVDU HORÍ

Kto za pravdu horí v svätej obeti,
Kto za ľudstva právo život posväti,
Kto nad krivdou biednych slzu vyroní:
Tomu moja pieseň slávou zazvoní.
Keď zahrmla delá, orol zaveje,
Za slobodu milú kto krv vyleje,
Pred ohnivým drakom vlasť kto zacloní:
Tomu moja pieseň slávou zazvoní.

Karol Kuzmány

TAK PLYNIE ČAS... ZO SPOMIENOK VILIAMA FUSKU

„Pod týmto názvom sa budeme snažiť stručne priblížiť spôsob života v Malom Záluží pred rokom 1947, keď hospodárstvo bolo v súkromnom vlastníctve. V určitých obdobiach života prichádzalo k zmenám, ktoré sa vymykali z rámca bežného života a zapísali sa do dejín histórie. Medzi tie patrila prvá svetová vojna (1914-1918), vznik I. ČSR a predovšetkým druhá svetová vojna v rokoch 1939 až 1945, ktorú naša generácia aj osobne zažila. Bola výnimočná tým, že ozbrojené vojenské sily (frontové línie) prechádzali bojmi celými úzermi štátov. V tomto prípade príprava na prechod a samotný prechod frontu prebiehali rozličným spôsobom a stratami na jednotlivých územiach. Plynutie času i tu zohráva svoju úlohu. Naša generácia, ktorá vojnu prežila, na ňu spomína, kým nasledujúca generácia zabúda, až tieto udalosti zapadnú prachom a zapíšu sa do dejín ako celok. Preto sa pokúsim priblížiť prípravu na prechod frontu tak, ako si ju pamätám v našej obci. Ja ani moji vrstovníci sme to neovplyvňovali, ale záviselo to od našich rodičov, ktorí mali už skúsenosti z prvej svetovej vojny. Určité úkony (úlohy) boli nariadené štátnymi orgánmi.

Zatemňovanie bytov a predzásobenie obyvateľov potravinami

Večer a v noci bolo nariadené zatemňovanie tak, aby cez okná neprenikalo svetlo. Nedodržovanie nariadenia bolo trestné.

Niekoľko týždňov pred príchodom frontu okresná správa v Nitre vydala pokyny na predzásobenie obyvateľstva. Bol zavedený pridelový systém, ktorý zabezpečoval, že sa potraviny v určitých množstvách nesústreďovali v skladoch na jednom mieste, ale boli rozmiestnené medzi obyvateľstvom, ktoré sa malo starať o ich bezpečnosť. Boli však vydané aj iné bezpečnostné opatrenia napr. nezdrúžovanie obyvateľstva.

Prelety (presun) lietadiel nad obcou

Už v roku 1944 boli veľmi časté prelety amerických stíhačiek a bombardovacích lietadiel (niekedy denne). Lietali vo veľkých výškach zoradené v leteckých zväzoch, ktoré nasledovali po sebe v určitých intervaloch. Ako chlapci sme ich počítali na stovky a keď bolo jasné počasie, bolo nad nimi vidieť i ochranné sprievodné stíhacie lietadlá. Keď leteli nad nami, zvuk z lietadiel bol taký silný, že sme to cítili tak, ako by sa pod nami chvela zem. Za zmienku stoja prípady, keď v chotári Čab-Lahne bombardovacie lietadlo zhodilo pravdepodobne núdzové bomby. Spadli v poli, urobili obrovské krátery, ale ináč nevznikli škody. Niektorí chalani sa tam boli pozrieť.

Raz pri pozorovaní preletu amerických bombardovacích lietadiel prišlo k leteckému súboju medzi nemeckými a americkými lietadlami okolo poludnia. Dve vlny preleteli

bez komplikácií, no keď letela tretia vlna, nad našimi hlavami zarachotili 3 nemecké stíhačky zo smeru od Piešťan a napadli posledné roje amerických lietadiel. Prišlo k prudkej prestrelke medzi nemeckými a americkými lietadlami. Po prestrelke sa dve nemecké stíhačky vrátili späť, jedna bola zasiahnutá a padala k zemi, nemeckí letci sa katapultovali a na padáčkoch leteli k zemi. Jeden z nich sa údajne zabil a druhý pristál. Na druhý deň sa zachránený pilot prišiel pozrieť na havarovaný stroj. Obvinil vraj starostu obce Čab, že nenechal strážiť havarované lietadlo a žiadal ho potrestať. Skončilo sa to dobre, keď mu vysvetlili, že o tom nevedeli. Na druhý deň nemeckí vojaci havarované lietadlo odviezli.

Ubytovanie ruských vojakov v kultúrnom dome a škole

Cez letné školské prázdniny v roku 1944 boli v kultúrnom dome ubytovaní ruskí zajatci. Občania sa s nimi nestýkali. Celý kultúrny dom bol ohradený plotom, bola tam strážna služba, takže sa tam obyvatelia nedostali a zajatci von medzi ľudí nechodili. Zámer a cieľ pobytu nám nebol známy. Za to však podvečer sa ozýval pekný spev ruských piesní, ktorí svojou mohutnosťou sa rozliehal po širokom okolí. Chodili sme sa na nich pozeráť. Tesne pred otvorením školského roku sa odsťahovali na (pre nás) neznáme miesto.

Zbožné jamy (jamy na obilie)

Podľa môjho otca sa zbožné jamy (názov používaný v hovorovej reči) v minulosti často používali na skladovanie obilia, nakoľko výkup obilia nebol organizovaný a sklady obilia (silá) neboli na takej úrovni ako dnes. Predávalo sa v priebehu celého roku, podľa potrieb trhu alebo podľa finančných potrieb roľníkov. V zbožných jamách bolo obilie takmer 100 % chránené pred požiarom. V tomto období boli ešte i strechy domov (a stodoly) z otepi (režnej slamy vymlátenej cepmi, kde nebezpečenstvo vzniku požiaru bolo veľmi veľké. Sám si dobre pamätám na 2 domy so slamenou strechou, ale tiež viac stodôl krytých slamou. Jeden dom zhorel v noci a cez okno som sa díval ako ľudia a hasiči hasili požiar, respektíve chránili susedné domy pred požiarom. Druhý dom bol pri potoku zašlý starobou, to si rodina postavila nový dom a starý zlikvidovala. Zbožné jamy sa viac využívali v čase prvej a druhej svetovej vojny, keď nebezpečenstvo vzniku požiaru bolo veľké, ale ľudia sa obávali násilného zhabania zásob obilia zo strany štátnych orgánov alebo pri prechode frontu. Každá rodina volila svoje možnosti ochrany.

Zbožné jamy boli tvaru demižónu, vystlané po celom obvode režnou slamou silne stočenou do tvaru v podobe lana a pripevnenej na steny zbožnej jamy. Hrúbka stočenej vrstvy mohla byť 6 až 8 cm a bola tak tvrdá, že pri tlačením palcom ruky som ju už viac nestlačil. Stláčanie otepi a stáčanie do tvaru lana sa robilo pomocou koženého puzdra, do ktorého sa postupne pridávala otep. Izolačná vrstva slamou bola dokonalou ochranou obilia pred vlhkosťou (plesňou) od zeme a obilie do izolačnej vrstvy nevniklo. Obilie sa do

jamy voľne sypalo, respektíve sa vkladali celé vrecia iného druhu obilia podľa potrieb. Do hrdla jamy sa vložil vrchnák z dosiek, utesnil a zasypal zemou do úrovne zeme.

*Zbožná jama, ktorú sme mali na dvore, bola asi do r. 1980 neotvorená a nepoškodená, bez výstelky. Otvorili sme ju pre možnosť prepadnutia a vzniku nešťastia. Zakryli sme ju plechom a dodnes postupne zasypame. Jej prepadnutie má priemer 2 m, hĺbka bola 1,9 m, možno viac.

Kopanie zákopov

Postupujúca sovietska armáda podľa vtedajších správ sa zastavila pri rieke Hron, kde mala prezimovať a pripraviť sa na ďalší jarný útok. Ustupujúca nemecká armáda sa rozhodla vybudovať obrannú líniu pre zastavenie postupu Sovietov vybudovaním protitankovej obrany na rozhraní chotárov medzi obcami Malé Zálužie – Nové Sady v smere Šurianky – Hlohovec. Presnú líniu bolo vidieť po háje v Nových Sadoch a pohľadom smerom na Hlohovec.

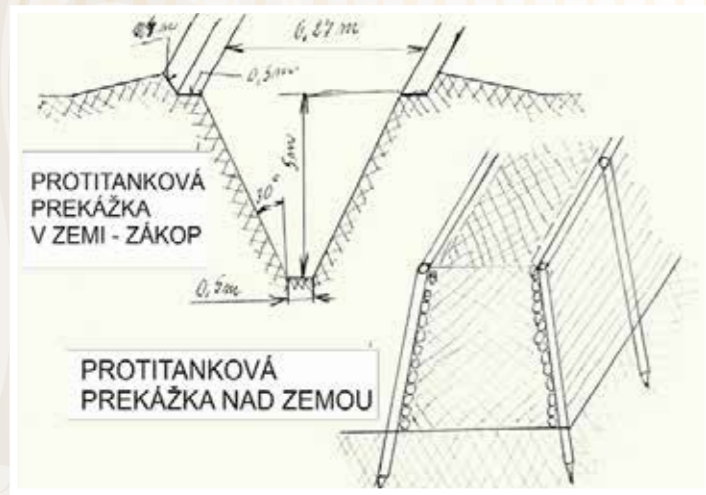
Do prác na protitankovom zákope nasadili nemeckí vojaci civilné obyvateľstvo z blízkych obcí. Z každého domu sa musel zúčastniť jeden práceschopný chlap, na ktorého sa vzťahovala pracovná povinnosť. Žiadne ospravedlnenie neexistovalo. Keď sa niekto nemohol zúčastniť, musel za seba nájsť náhradu. Ľudia si to medzi sebou vzájomne vymieňali. Účasť na prácach bola kontrolovaná. Prácu riadili nemeckí vojaci. Boli to starší muži a nestrpeli žiadne zaháňanie. Ak niekto dlhší čas nerobil, hneď ho upozornili slovíčkom arbeit (robiť). Boli ozbrojení, ale voči ľuďom sa správali slušne. I ľudia sa k nim správali slušne, nikto si nedovolil vyvolávať konflikty. Počas prác urobili jednu prestávku a chlapi sa mohli najesť. Práca bola platená a peniace sa vyplácali na notárskom úrade. Zdá sa mi, že raz za 14 dní. Robilo sa od pondelka do soboty. Ak bol potrebný nejaký rečový preklad, robili to spravidla študenti, ktorí sa na prácach tiež zúčastňovali.

Práca bola veľmi ťažká, pracovalo sa v jesennom období v blate a v zime zase v zamrzutej zemi. Robilo sa krompáčom a rýľom. Hĺbka asi 5 m a vyhodiť zem do takej výšky bolo veľmi namáhavé. Tvar zákopu sa musel presne dodržiavať.

Za tým účelom nemeckí vojaci priniesli drevenú šablónu zhotovenú z dosák a podľa nej vybraná partia upravovala konečný tvar zákopu. Vykopaná čierna zem sa dávala zvlášť na kopy, žltá zem sa pri kopaní rozhadzovala do výšky 40 cm a vzdialenosti asi 50 cm od zákopu do spádu s pôdnou rovinou. Na vykopanú žltú zem sa rozhadzovala čierna zem tak, aby zákop nebolo z diaľky vidieť. V mieste kde bola cesta, bol zhotovený z dreva silný most, ktorý uniesol i ťažkú vojenskú techniku ustupujúcej armády.

Medzi dvoma potokmi (v tom čase pretekali dva potoky, až pri regulácii sa urobil jeden) boli spodné vody tesne pod povrchom zeme a nedalo sa kopať do hĺbky. Nemci tu postavili protitankovú prekážku nad zemou. Do zeme sa zatĺkli silné stĺpy (pilóny) pod určitým uhlom, vedľa stĺpov ukladali konáre a zasypali zemou. Bola to silná prekážka a tank ju nemohol prejsť. Musela byť vopred odstránená. V určitej vzdialenosti od protitankového zákopu boli vykopané zákopy pre vojakov, ktorí mali zastaviť postup sovietskej armády.

Kopanie úkrytov mimo obce

Pár dní pred príchodom frontu si niektorí ľudia vykopali úkryty ďalej od obce v miestach mimo hlavnej cesty, ale i ďalej od poľných ciest tak, aby neboli viditeľné. Tiež sa usilovali o to, aby sa rodina rozdelila, aby pri zásahu ťažkých zbraní nezahynuli všetci. Neboli to úkryty proti bombám. Najviac sa k tomu uchýľovali ľudia, ktorí bývali pri hlavnej ceste, kde sa očakávali najväčšie boje. Usudzovali to z toho, že medzi Malým Zálužím a Novými Sadmi bol vybudovaný protitankový zákop a že ustupujúca nemecká armáda sa bude brániť z územia našej obce. Miesto a spôsob úkrytu volil každý podľa svojich úvah a možností.

Prechod frontu

V jarných mesiacoch začala sovietska armáda jarnú ofenzívu na úseku, ktorý sa už dotýkal i nášho kraja a našej obce okolo 20. apríla 1945. Ustupujúci nemeckí vojaci poslednej frontovej línie zničili drevený most nad protitankovým zákopom. Z našej obce vypálili niekoľko rán z ťažkých zbraní a tiež zahájili paľbu z ľahkých zbraní smerom na

Nové Sady a hneď na to organizovali ústupovú cestu. Podľa vtedajších správ hlavná postupová tepna, ktorú vytvorila sovietska armáda, viedla z Nitry smerom na Hlohovec a z Topoľčian smerom na Piešťany. Tieto postupové trasy boli ďaleko vpredu pred úsekom Radošinskej doliny. Preto sa nemeckí vojaci rýchlo sťahovali smerom k Hlohovcu, ktorý bol terénne ľahší ako prechod cez pohorie do Piešťan, kde im hrozilo, že sovietska armáda sa k mostu skôr, resp. že most cez Váh už bude v Piešťanoch zničený a oni sa môžu dostať do obkľúčenia sovietskej armády. Nemeckí vojaci žiadali od obce, aby občania, ktorí vlastnia konské povozy, ich odviezli aj s výzbrojou do Hlohovca. Chceli ísť po hlavnej ceste Kapince – Merašice – Hlohovec. Naši ľudia, keď im Nemci povedali cieľ cesty, im navrhli kratšiu cestu smerom na Podlakšanské háje poľnou cestou. Po dohovore s Nemcami (boli to sudetskí Nemci, ktorí ovládali český jazyk), išli touto cestou. V Hlohovci ich pustili domov s poznámkou, aby sa ponáhľali, že ráno budú v našej obci ruskí vojaci. Tak sa aj stalo, že Malé Zálužie bolo v tejto noci bez vojakov. Sovietska armáda v ten deň už nepostupovala. Ostala v Nových Sadoch a pred protitankovým zákopom. Nasledujúci deň zahájila paľbu z ťažkých a ľahkých zbraní na Malé Zálužie. Bolo zasiahnutých a zničených niekoľko striech na domoch. V jednom prípade bol zasiahnutý a žiaľ i usmrtený P.L., občan Malé Zálužia. Jeho meno je uvedené na pomníku padlým hrdinom.

Preto, že nemeckí vojaci už boli z obce odídení, sa niektorí chlapi rozhodli zamedziť ďalšiemu ostreľovaniu a ničeniu obce, prípadne požiarom a stratám na životoch. Zhotovili bielu vlaku (bielu plachtu), uviazali na dlhú drevenú tyč, potom traja či štyria z nich išli do humien od Nových Sadov a spoza stohu (kozla) slamy, ktorý ich chránil pred strelami, mávali bielou vlajkou tak, aby ich ruskí vojaci uvideli. Keď ich ruskí vojaci spozorovali a zastavili paľbu, vyšli spoza stohu a mávajúc vlajkou im išli naproti. Keď sa spolu stretli, vysvetlili im, že nemeckí vojaci už odišli z obce, aby už nestrieľali a neničili domy alebo životy ľudí. Ruskí vojaci spolu s našimi ľuďmi si to išli overiť a potom signalizovali ostatným vojakom, že cesta je voľná a môžu postupovať ďalej. Keď išla prvá bojová línia do našej obce, prekontrolovala stav a hneď sa dala na ďalšie prenasledovanie nemeckej armády. Hneď po prechode prvej bojovej línie, ale i nasledujúce dni, sa presúvali zálohové sily armády všetkými možnými prostriedkami (autami, konskými povozmi, peši). Vtedy niektorým občanom pobrali kone z maštale, povymieňali staré vozy za nové a pod. Tak niektorým majiteľom vznikli škody. V takýchto situáciách sa však ustupujúca i postupujúca armáda riadi svojimi potrebami a nedbajú na záujmy či škody obyvateľov. Občania v čase prechodu frontu sa usilujú zachrániť si život a neuvažujú o vzniknutých škodách.

Presun živých zásob potravín

Tesne po prechode frontu (druhý alebo tretí deň) zastavila sovietska armáda v obci so živými zásobami potravín na prenocovanie. Bolo to obrovské stádo hovädzieho dobytku

a ošípaných. Hneď večer požiadali starostu obce, aby zaistil na ráno 30 chlapcov, ktorí budú dozerať na stádo pri presune. Išlo sa cestou smerom na Kapince – Merašice – Hlohovec. Pri znalosti cieľovej cesty sa mohlo ísť poľnou cestou na Podlakšanské háje. Cesta bola pomalá a do večera sme sa dostali do Trhovišťa, kde sme prenocovali.

Na stráženie stáda v noci rozdelili chlapcov na dve polovice. Jedna polovica strážila do polnoci, druhá po polnoci. Tí, čo strážili do polnoci, sa po výmene stratili a išli domov. Tí, čo strážili od polnoci do rána, mali ísť ráno domov. Ruskí vojaci nás však nepustili a doplnení o chlapcov z obce Trhovište sme museli ísť ďalej. Stádo sa presúvalo po poli vedľa cesty. Kamenistú (štrkovú) cestu, ktorá tu vtedy bola, by presúvané stádo nevládalo (kvôli odreniu rohoviny). V Hlohovci bol už postavený sovietskou armádou cez rieku Váh pontónový (vojenský) most, po ktorom sa neustále presúvali obrovské množstvá vojenskej techniky, vojakov s plnou výzbrojou na nákladných autách. Autá boli označené nápisom Canada, USA a pod., boli to dodávky spojencov, ktoré boli po dodaní ihneď expedované na front. Prechod cez most organizovali vojaci ČA. My sme čakali na prechod mostom asi 2 – 3 hodiny a potom sme pokračovali smerom na Vrbové. V ten deň večer sme už nečakali na výmenu, ale sme sa vytratilí z dohľadu a pustili sme sa domov smerom na Piešťany. Prenocovali sme v obci pred Piešťanmi (dali nám i najesť). Na druhý deň ráno sme pokračovali v ceste domov. Keď sme prišli k Váhu, most bol zničený a na jeho obnove pracovali civilisti aj vojaci ČA. Nechceli sme ísť cez most, na ktorom sa pracovalo, aby nás vojaci nezapojili do práce. V blízkosti mosta sa prepravovali cez Váh kmpou rumunskí vojaci s plnou výzbrojou z obce Banka do Piešťan. Na spiatocnej ceste z Piešťan do Banky chodili naprázdno, tak sme ich požiadali o prevoz do obce Banka. Ohotne nám vyhovelí, na oplátku sme im dali cigarety, ktoré sme mali u seba. Keďže ja som nefajčiar, mal som ich dosť. Do Malého Zálužia sme už šli peši (žiadna doprava nechodila). Žiadne skrátenie cesty sme nevolili, lebo sme nevedeli, či niekde nie sú položené míny. Vedľa cesty sme však videli hrbý streliava a granátov. Nehýbali sme s nimi, lebo sme nevedeli, či niektoré nie sú odistené, alebo nie sú tam nástražné míny. Domov sme sa dostali bez ujmy na zdraví. Presun záloh ešte pokračoval, ale už nie v takom rozsahu a občania už neboli zapojení do žiadnej veľkej vojenskej akcie. Život v Malom Záluží sa začal vracieť do normálnych koľají.

Medzi ďalšie pozoruhodnosti patrí tiež, že ČA bojujúca na Slovensku bola vybavená novou československou menou. Všetky peniaze i drobné boli papierové s označením štátovky (nie bankovky) Republiky Československej. Ak si dobre pamätám, boli vydávané v hodnotách 0,50 – modré, 1,00 – hnedé, 5,10,20,50 – farby si nepamätám, ani vyššie hodnoty, boli však medzi obyvateľstvom, boli platné a používali sa pri platbách. Bola však platná i mena používaná za Slovenského štátu, len si nepamätám, či boli peniaze označené pečiatkou ČSR alebo okolkované kolkami ČSR. V tom čase sme hovorili papierovej korune hladová koruna. Obidve meny boli vo veľmi krátkom čase nahradené novou

československou menou.

UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) bola medzinárodná organizácia vytvorená s cieľom pomôcť pri obnove vojnou zničených štátov a zabezpečovať potravinovú pomoc. Do obnovy bola zahrnutá i ČSR. Pamätám si na potraviny, ktoré boli v obchodoch v pekných trvanlivých obaloch s anglickými nápismi. Zdali sa nám lacné. Rozsah pomoci v celom národnom hospodárstve som nepoznal. Do Malého Zálužia boli dodané tiež dodané ťažné kone, na ktoré mali prednostný nárok tí majitelia, ktorým ČA vzala kone. Dodávky pomoci však boli zastavené a zmizli z obchodov. Údajne ČSR nepodpísala zmluvu o hospodárskej spolupráci s organizáciou UNRRA.

Povstania a vojny zohrávali v dejinách veľké zmeny a nepriaznivo doliehali na obyvateľov, ktorých sa to bezprostredne týkalo. Záviselo to od toho s akými vojakmi prišiel do styku, či už ustupujúcej alebo postupujúcej armády. Nikto nevedel ako sa situácia vyvinie, ale vedel, že sa musí podriať vzniknutým okolnostiam. Ľudia po prechode frontu konštatovali, že naša obec až na jeden tragický prípad a vzniknuté škody nedopadla tak zle. Prispeli k tomu niektorí odvážni ľudia, čo išli s rizikom k vojakom ČA, aby nezničili paľbou zbraní domy i ľudské životy. Je možné, že tomu kto sa zastaví pri pomníku padlým vojakom, sa straty v 1. a v 2. svetovej vojne nebudú zdať úmerné. Je to tým, že v 2. svetovej vojne boli na fronte len vojaci aktívnej prezenčnej služby, a tí po odslúžení troch rokov boli prepustení do civilu. V 1. svetovej vojne boli na fronte aktívne slúžiaci vojaci a tiež i zálohové sily armády. Záverom by som poznamenal, že každý, kto prežival prechod frontu, môže mať iné názory, skúsenosti, zážitky a pocity z týchto dní vtedy a dnes, keď už prichádzajú do zabudnutia. “

Zo spomienok Ing. Viliama Fusku

DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA OČAMI ANNY RIZEKOVEJ

„Nebojovala som zo zbraňou v ruke a ani v povstaní som nebola, ale spomienok, zvlášť smutných, mám viac ako dosť.

Už v roku 1941 v júni, keď začala vojna, sme ukončili skôr školský rok v Novom Meste nad Váhom v gazdinskej škole. Naši chlapci, vojaci, odchádzali na front s Nemcami. Dlhé rady vozňov vlakových súprav boli naložené vojenským materiálom a naši chlapci ešte nevedeli čo ich čaká. Spievali hore Považím: „Slovenské mamičky pekných synov máte“ a mamičky na poliach odhadzovali motyky, kosáky a s plačom vyprevádzali chlapcov. Niektorí mali ešte detskú tvár, iní vyzerali dospelí. Vojna mala byť len krátka, čo sa nestalo. Už vtedy boli dva tábory, jedni s Nemcami a iní proti. Chlapci písali, že v Rusku je veľký hlad, čo vojaci z prvej svetovej vojny nechceli veriť. Aj môj otecko vravel, že je tam žirna zem a hoci aj oni v poli trpeli hladom, keď prišli do osád, dali sa im najesť, mlieka napiť. Ruskí vojaci boli zase u nás ako zajatci a mamičky sú asi na celom svete rovnaké, radšej sami nejedli, ale vojakom dali.

Lenže v druhej svetovej vojne nemali čo dať. Nemecké vojská pálili úrody, ľudí a boli radi, keď im vojaci dali kúsok chleba. Kto býval pri vode, živil sa najviac rybami, ale hlad bol veľký. Keď zbadali, že naši vojaci hovoria rečou im rozumnou, hneď si ich obľúbili. Nadväzovali spojenie a neskoršie aj s vojenskými útvarmi. Mnohí naši chlapci prešli k Rusom. Doma prenasledovali ich rodiny alebo ich aj likvidovali. Pri takýchto akciách bola Nemcom nápomocná Slovenská garda a vlastne Slováci proti Slovákom bojovali. Začalo sa aj prenasledovanie Židov. U nás bola jedna rodina, Ringwaldovi. Mali obchod. Neboli bohatí, u nás sa potraviny dorábali doma. Kupovali sme len petrolej, ryžu, kvasnice, čaj, zemle na nedeľnú plnku a nejaké korenie. Mali dve dievčence, Alicu a Gizelku. Všetci zahynuli v koncentračnom tábore. Nikdy nikomu neublížili, naopak, pomáhali ľuďom či peniazmi alebo pri chorobe. Pani priniesla čo mohla. Spomínam na nich s úctou.

Vojna bola dlhá, ľudia trpeli. Naš domček na samote, ako ho nazvali odbojár, bol útočiskom mnohých prenasledovaných. Zo začiatku len schôdze, potom sa tu tlačili letáky, ktoré ráno odnášali ďaleko. Ľudí, ktorí u nás bývali, som poznala málo alebo aj nikoho. Mali zmenené mená. My domáci sme počas schôdze strážili okolie domu. Strážil aj koľajkár na ceste, ktorý tiež bol odbojár. Vedel, kto sa na ceste pohybuje, on bol prvý, čo sa ho pýtali na podozrivé osoby. Ja som mala tiež za úlohu chodiť do Ašakerti na notársky úrad a nosiť zmenené legitimácie, ktoré tam tajne bez vedomia notára vybavovali.

Z frontu prichádzali zlé správy. Niektorí vojaci aj padli. Nemecká armáda postupovala a zase utrpela porážku. Ale viera vo víťazstvo nezhasínala. U nás sa zatiaľ nebojovalo. Až keď vypuklo povstanie. Bol krásny augustový deň. Pracovali sme na poli, ktoré bolo v sulanskom chotári, kde sme mali kukuričný porast. Ako sme pracovali, zrazu sa k

nám blížilo asi osem mládencov. Pozdravili sa a pýtali sa otca, či by ich neodviezol, sú vraj unavení a idú z trnavskej posádky do povstania. Mali sme tam voz aj kone. Hneď povedal „sadjte chlapci“ a my sme im zaželali skorý návrat a už sa viezli. Previezol ich do poľa do Kovariet a vrátil sa za nami. Bol už večer. Zdalo sa, že aj povstanie bude trvať len pár dní. Chlapci nemali zo sebou nič, len holé životy. Dosiaľ bol život ťažký, ale pravé utrpenie sa začalo až potom. Do nášho domu chodili z B. Bystrice správy aj takým spôsobom, že o jednej v noci chodil nákladný vlak a pred nami stíšil, aby spojka mohla vystúpiť, a tak aj naspäť. Často prišli po potlačení povstania chorí. Liečili sme ich polievkou zo sliepky a lipovým čajom. V tom čase sa už blížila zima a náš dom praskal vo švíkoch. Dvomi ruským vojakom sa podarilo z Rakúska zo zajatia utiecť tak, že mali v rukách nástroje, ktorými pracovali na oplotení tábora. Naskočili na nákladný vlak, jeden bol v civile rušňovodič a druhý traktorista - Peter Artipienko a Ivan Cyrisovenič. Spojka ich doviedla k nám, boli u nás dva mesiace. Boli chorí. Sľubovali, že po vojne pôjdeme k nim na návštevu. My sme sa v ten čas veľmi utiekali k modlitbám za mier a chcela som, aby sa aj oni modlili. Ale stačilo povedať: „Otče náš, ktorý si na nebesiach“, Peter doplnil: „a na zemi vládne Hitler a proti tomu treba bojovať“ a bolo po modlitbe. Po odchode sme sa dozvedeli, že obaja padli v slovenskej zemi. Raz za veľkého hrmenia išla po ceste rodinka - manželka, mali na rukách malého Šanka, asi dvojročného. Poprosili, či môžu počkať u nás kým skončí búrka. Mama hneď dala malému Šankovi papuť, aj ich ponúkla. Búrka prešla, ale oni sa nebrali preč. Potom sa pustili do plaču, že sú Židia a prenasledujú ich. Niekde boli ukrytí, ale keď nemali čím platiť, vyhli ich. V humne sme mali stoh slamy, tam im otec spravil skrýšu, tam sme im nosili jesť v krmnom koši. Lenže zima sa blížila, hoci sme im dali teplé oblečenie, nemohli tam zostať. Navyše Nemci robili cvičenie. Malý Šanko už ani plakať nevedel. Zaviedol ich otec do vinohradov, do hajlochu, ale Nemci sa aj tam zjavovali, aj nepraví partizáni tam chodili, ktorí vyzvedali a potom udávali. Za to bola smrť. Potom sme ich dali do jedného domu za humnami, tam im bolo teplo. Šanko mohol behať a tak prežili a dočkali sa po veľkých útrapách oslobodenia. Raz k nám spojka priviedla amerického pilota, ktorého Nemci zostrelili. Bol ustráchaný, nechcel nič do úst. Mňa poslali pre jednu tetu, ktorá bola v Amerike a vedela po anglicky. Tá sa s ním dohodla a potom už aj bol u nej a jedol. Po pár dňoch ho vzali, nevedel kde bol, ale vrátil sa živý do Ameriky. Písal článok do slovenských novín, ďakoval za záchranu.

Dni boli plné napätia, po ceste premávali nákladiaky s našimi gardistami, velili im Nemci. Stále hľadali židovských občanov a politických členov. Na oblohe zase lietali bombardéry, niekedy ich bolo toľko, že ani spočítať sa nedali. Po niekoľkých hodinách sa vracali naspäť na svoje základne. Aj vzdušné boje sa opakovali. Nemecké

vojská sa pripravovali na protiútok. Kopali zákopy medzi našou a susednou obcou. Kopali sme ich my, Slováci na ich rozkaz. Kto mal nad 18 rokov, bol povinný zúčastňovať sa nútených prác na zákopoch. Do nášho domu tak pribudli aj nemecky hovoriaci vojaci, ktorí mali dozor na zákopoch. Aj oni potrebovali trochu domáceho tepla. Obsadené sme mali izby, stajňu či šopu. Aj v škole boli ubytovaní obyčajní vojaci, aj tí po večeroch prichádzali do rodín, k nám si doniesli občas v poli zastreleného zajaca a na druhý deň prišli na večeru.“

Zo spomienok Anny Rizekovej (Zmekovej) Štefan Zmeko s manželkou

SNP OČAMI ŠTEFANA GAŠPARÍKA

Do príprav SNP sa zapojilo mnoho študentov. Počas SNP sa vytvoril samostatný Vysokoškolský strážny oddiel, ktorý mal vyše 200 príslušníkov a aktívne sa zúčastnil na bojoch na povstaleckých frontoch. Vysokoškolský strážny oddiel (VSO), štábná rota veliteľstva Prvej československej armády na Slovensku (1. ČSA), bol zvláštnym povstaleckým útvarom.

„Som z malej dedinky v Radošinskej doline, kde bola jednoznačne filozofia bytia pročeskoslovenská a prodemokratická. Už na začiatku môjho chápania života som sa orientoval na iné princípy, ako vtedy panovali. Pozitívom tiež bolo, že som v Bratislave, kde som študoval, býval v Štefánikovom študentskom domove, ktorý bol sám o sebe myšlienkovito orientovaný pročeskoslovensky a prodemokraticky. Keď sa začali rodiť prvé zrnká povstania na strednom Slovensku, náhodou práve vtedy som tam bol. Hneď ako vyhlásili SNP, vrátil som sa domov, zverboval troch priateľov z našej obce a vybrali sme sa do povstania. Bol som aktívny športovec plný elánu, nebojácnosti a odvahy, horel som pre viaceré športy, pretekal som vo volejbale a robil najmä atletiku, v čom som bol aj majstrom Slovenska v šprintoch. Určite aj táto športová cieľavedomosť u mňa zohrala významnú rolu pri konaní. Tak som sa dostal do SNP vedome, dobrovoľne, úmyselne. My sme pritom ani len strieľať nevedeli. Zato sme si vzájomne pomáhali, hľadali sme východiská a bolo v nás aj trochu odvahy ... Nakoniec to človek zvládol a stali sa z nás „starí harcovníci“. Bývali sme v horskom hoteli Donovaly. Mávali sme pravidelnú nočnú i dennú službu, myslím, že to boli dvojhodinové služby.

Po posledných rozhodnutiach generála Viesta a Goliana na adresu armády, ktoré odzneli v hoteli, o ďalšom partizánskom boji, deň predtým nás vysťahovali do okolitých dedín, čo sme disciplinovane urobili. Stráž v hoteli sme však stále mali. Zhodou okolností som bol vtedy jej veliteľom. Jednotka bola v teréne, naraz som dostal príkaz od nášho veliteľa kpt. Cambela potvrdený plukovníkom Polákom, že treba hneď vybrať desať osôb takých odvážnych, čo sa neboja ani čerta a máme prísť do Bystrice, kde nás čaká rozkaz na veliteľstve

armády. Nevedeli sme, do čoho ideme, veď oproti nám sa armáda sťahovala do hôr a my sme smerovali do opusteného mesta. Zrekvirovali sme teda nákladné auto a v Bystrici už bolo veliteľstvo vypálené. Ďalší rozkaz znel: prejsť Hron na druhú stranu, kde budeme robiť predpolie našej jednotky, ktorá mala prejsť – čo sme sa my dozvedeli medzi prvými – s generálmi Golianom a Viestom z Donoval cez Nízke Tatry k Hronu a potom smerom na Vepor k sovietskym armádam. Prešli sme teda Hron, a v pustom meste čakal jednotku rozkaz na ďalší pochod na Ľubietovú. Len čo sme prešli za križovatku, vyhodila most naša armáda do vzduchu. V Ľubietovej sme sa potom žiaľbohu dozvedeli, že generálov chytili v senníku v Bukovci. Potom sme tí desiat, čo sme tam boli, prišli na stanovisko kpt. Poláka. Odtiaľ sa časť z nás, vrátane mňa, rozhodla ísť pracovať do údolia. Keď sme odišli spod Vepra, nechali sme tam zbrane kvôli tomu, že ideme do údolia a tam ich nemôžeme mať. A to bolo naše šťastie, že sme ich nemali, lebo by nás boli na snehu Nemci ako zajace postrelili. Odviedli nás štyroch do Lučatina do školy. Dohodli sme sa, že keď len ja viem ako-tak po nemecky, budem hovoriť aj za nich, že sme žili na tomto území, a museli sme ísť k armáde, ale chránili sme len mosty. O dobrovoľníkoch ani reči. Pri prvom výsluchu sa ma ich kapitán vypytoval. Vtom sa otvorili dvere a zahlásil sa jeden Nemec. Odrazu sa prekvapene na mňa pozerá a pýta sa: „Štefan, du bist hier?“

Pár týždňov pred vypuknutím povstania sme spolu pretekali. On za Viedeň, ja za Bratislavu na atletickom stretnutí Viedeň – Bratislava. Porazil ma vtedy a tam na výsluchu ma spoznal. To bolo neveriteľné: on v nemeckej rovnošate, ja v našej. „Čo môžem pre teba urobiť?“ spýtal sa. Nemecký kapitán bol slušný, nechal nás chvíľu osamote. Hovorím: „No, čo môžeš? Ujst' chcem!“ Hovorí: „Ťažko mi je niečo ti na to povedať, asi by ma zastrelili...“ Tak mu vravím: „Zobrali mi hodinky.“ Boli letecké, dar od rodičov. „Keby som tie mohol dostať“. Potom sa skončilo vyšetrovanie a mali sme byť nasadení do Nemecka. Aj na druhý deň ma predviedli na výsluch, odrazu však došla spojka. Nemecký

vojak ma potom zaviedol do kancelárie, kde vo „fioku“ bolo asi 50 hodiniek. „Ktoré sú vaše? Zoberte si ...“ Mohol som si zobrať lepšie, ako boli tie moje, ale aj tak som dal prednosť tým svojim. Toto bola taká neveriteľná príhoda, ktorá sa mi stala. Potom som pátral po tomto chlapcovi a dozvedel som sa, že padol u nás, na Slovensku.

Hneď na druhý deň som z kasárni ušiel a rozhodol sa, že aspoň na chvíľu sa musím dostať domov, pravda, nesmiem ostať dlhšie. Tak sa mi aj podarilo dostať do mojej dedinky Malé Zálužie a prenocoval som doma tajne jednu noc. Ako som predpokladal, hľadali ma už niekoľkokrát bezpečnostné orgány, preto akékoľvek fotografie a iné osobné veci, ktoré som mal, neexistujú – moji rodičia ich zamurovali v pivnici, a tú potom vytopilo. Doma som teda na Vianoce nemohol ostať, hoci sa už k nim schyľovalo – bol neskorý november. Podarilo sa mi však cez priateľov, vynikajúcich československých plavcov - rekordérov, dostať do Piešťan. S nimi som prežil nejaký ten týždeň. Toto obdobie vôbec nebolo také pohodové, ako by mali byť Vianoce, také oddanie sa spomienkam a náboženských rituálov, ktoré vo mne boli....

Kamaráti mali svoje rodiny, a tak sme sa stretli na určitom mieste, kde sme si posedeli, pospomínali, a dosť skoro som potom z Piešťan odišiel. Vrátil som sa na stredné Slovensko, na miesta, kde sme predtým boli s oddielom. Tam nás

niekoľkých Nemci pochytili a chceli, aby sme kopali zákopy, čo sa mi nezдалo, že by som takto mal skončiť svoju vojenskú kariéru. Protestoval som, tak ma zavreli v

Banskej Bystrici, odkiaľ sa mi podarilo ujsť a dostať sa do Turčianskeho sv. Martina, kde som prežil prechod frontu. Potom som išiel do Košíc a usiloval som sa vynahradiť všetko, čo sa len v malej miere podarilo organizovať v našej jednotke, hoci všetci sme boli odvážni a bojachtivi.“

Spracované podľa článku z novín:

Chlapci, predstavujme si štedrovečernú hostinu!

2. MALÉ ZÁLUŽIE - GEOGRAFIA, RYBNÍK A CESTOVNÝ RUCH

Človek a príroda žili odjakživa vo vzájomnej symbióze. Príroda vždy ovplyvňovala možnosti obživy a spôsob života človeka, či už v horách alebo v nížinách. Pôdu, vodu, vzduch či teplo, rastliny i živočíchy, vedel človek rozumne využiť vo svoj prospech bez toho, aby narušal okolité prostredie. Skúsme si teda, tentoraz trochu odbornejším slovom, pripomenúť aké prírodné podmienky sú charakteristické pre našu obec.

GEOGRAFICKÉ PODMIENKY

Obec Malé Zálužie sa nachádza v juhozápadnej časti geomorfologického celku Podunajská pahorkatina, podcelok Nitrianska pahorkatina a časť Bojnianska pahorkatina. Majoritnú časť tohto územia tvorí odlesnený pahorkatinový chotár. Charakter reliéfu predurčuje využitie pôdy na poľnohospodárske účely so zameraním na pestovanie obilnín (pšenica, kukurica), krmovín (cukrová repa), technických plodín (mak, konope) a chov dobytka, ošipáných a hydiny.

Z geologického hľadiska je územie budované prevažne sedimentmi z obdobia treťohôr a štvrtohôr, ktoré sú reprezentované ílmi s prímiesou piesku. Sedimenty vznikali počas dávnych geologických dôb a predstavujú usadeniny z morí, riek a potokov. Geologická stavba je tvorená aj mladou treťohornými usadeninami, ktoré sú pokryté sprašou. Spraš vznikala počas dôb ľadových, kedy na území dnešného Slovenska, teda aj Malého Zálužia existovala studená

step. Vietor odnášal jednotlivé čiastočky prachu v krajine chudobnej na vegetáciu. Na náveterných ale aj záveterných miestach sa tieto čiastočky usádzovali (ako sneh pri víchrici), a tak vznikli spraše. Nájde sa tu aj štrko-pieskové náplavy, na ktorých sa na brehoch potoka Radošinka vytvorili riečne náplavy. Pôda v blízkosti potokov je najúrodnejšia. V minulosti sa využívala ako pastviny pre dobytok, kde sa nachádzala najzelenšia tráva. Poľnohospodárskej činnosti zabráňovali časté záplavy hlavne v jarnom období, prípadne po výdatných búrkach.

KLIMATICKÉ PODMIENKY

Obec sa nachádza v teplej klimatickej oblasti (v rámci mierneho podnebného pásma), pre ktorú je charakteristická teplá nížinná klíma s miernou inverziou teplôt. Priemerná ročná teplota je od 9,3°C do 9,7°C. Najnižšie teploty sú namerané v januári a najvyššie v júli. Priemerná ročná hodnota relatívnej vlhkosti vzduchu dosahuje 74 %, pričom najväčšia vlhkosť je zaznamenaná v decembri a najnižšia v apríli. Na skúmanom území prevládajú severozápadné až severné vetry. Priemerný ročný úhrn zrážok je 594 mm.

HYDROLÓGIA

Územie obce Malé Zálužie patrí z hydrologického hľadiska do povodia rieky Nitra. Najvýznamnejším lokálnym vodným tokom je potok Radošinka, ktorý je pravostranným prítokom rieky Nitra. Potok s celkovou dĺžkou 32 km pramení v horách Považského Inovca pod vrchom Marhát a pri obci

Lužianky sa vlieva do Nitry. Preteká cez obce Radošina, Veľké Ripňany, Malé Ripňany, Biskupová, Kapince, Malé Zálužie, Nové Sady, Čab, Zbehy a Lužianky.

Neďaleko obce nájdeme aj známy minerálny prameň Lužbetka, ktorý síce patrí do katastra obce Kapince, avšak v minulosti bol spájaný aj s miestnymi obyvateľmi. Jeho údajne liečivá voda pomáhala pri rôznych detských ochoreniach. Celkový vzhľad a atraktivitu krajiny dotvára rybník, ktorý sa skladá z jednej väčšej a dvoch menších vodných plôch. Rybník s rozlohou 22 hektárov slúži na odchov násad, ktorými sa zarybňujú iné vodné plochy.

Rybník v Malom Záluží (autor: M. Žabenský, 2016)

PEDOLÓGIA

Územie je charakteristické výskytom rôznych pôdnych typov. Najčastejšie sa vyskytujú hnedozeme a černozeme, ktoré sú zároveň predpokladom pre rozvoj poľnohospodárskych činností. K ďalším pôdnym typom môžeme zaradiť fluvizeme a lužné pôdy, ktoré sa v najväčšej miere vyskytujú v blízkosti vodných tokov a plôch. Pôdne druhy sú tvorené najmä hliníťmi a ílovito – hliníťmi pôdami.

FAUNA A FLÓRA

Územie Malého Zálužia patrí do oblasti panónskej flóry a je charakterizované malým výskytom súvislých lesných plôch. Pôvodná vegetácia sa na území obce takmer nenachádza, pretože bola výrazne pozmenená ľudskou činnosťou a intenzívnym poľnohospodárstvom. Porasty drevín sú obmedzené na malé plochy, vyskytujú sa medze, porasty popri ceste a popri vodných tokoch. Pri brehoch vodných tokov sa vyskytujú vrba, jelša a iné. Z hľadiska rozčlenia porastov sa v skúmanej oblasti vyskytujú listnaté lesy, ktoré tvoria porasty agátov a dubov. Prevažne odlesnené územia zaberajú monokultúry plodín na ornej poľnohospodárskej pôde, ktoré sú chudobné na rastlinné a živočíšne druhy. Na území obce možno nájsť aj ovocné sady a súkromné záhrady občanov, v ktorých prevládajú jablone, čerešne, višne, marhule, broskyne a slivky.

Podľa zoogeografického členenia územia Slovenska patrí obec Malé Zálužie do panónskej oblasti. Z hľadiska druhového zloženia dominujú teplomilné a stepné druhy živočíchov. Polia a lúky obývajú jarabica poľná, prepelica poľná, bažant obyčajný a taktiež sovy. Z cicavcov sú

zastúpené zajac poľný, syseľ obyčajný, chrček poľný a hraboš poľný. Nájde sa tu aj populáciu svine divej a srnčiu zver. Občas sa tu z hôr zatúla aj jeleň. Medzi najčastejšie vyskytujúce sa druhy vtákov patria vrabce, hrdličky, pipišky, poliam dominujú bažanty. Brehy vodných tokov poskytujú ideálne miesto pre pestrice, šidielka a hadovky.

RYBNÍK A POTOK RADOŠINKA

Vzhľad obce Malé Zálužie výrazne dotvára rybník, ktorého hlavným prítokom je potok Radošinka a Trhovišťský potok. Aj keď je funkcia tohto vodného diela zameraná na rybníčné hospodárstvo, môžeme ho považovať za významný krajínotvorný prvok. V minulosti tiekli cez obec tri potoky a to Kanál, Radošinka a Stoličný potok. Kanál odvádzal vodu z prameňa Lužbetka. Značné škody, hlavne v jarnom období, spôsoboval potok Radošinka, ktorý sa rozlieval po lúkach. Najväčšie povodne boli v rokoch 1938, 1956 a 1963. Práve z tohto dôvodu došlo v rokoch 1962-1964 k rozsiahlej regulácii koryta potoka. Radošinka bola v dedine v tomto období premostená jedným železobetónovým mostom. Rybník bol postavený v rokoch 1962-1966 počas regulačných prác na potoku Radošinka. Vodná plocha zaplavila pôvodnú zamokrenú a podmáčanú plochu. V roku 1977 bola dokončená rekonštrukcia. Postavilo sa hospodárstvo so 6 sádkami, 2 komorami rýb, skladom a liahňou rýb. Ďalšia rekonštrukcia prebehla v roku 1982 a súvisela s prehĺbením zaneseného dna.

Rybník a potok Radošinka vytvárajú vhodné prostredie pre rôznorodých zástupcov flóry a fauny, ktorých existencia sa viaže na vodné plochy a ich okolie. V roku 1978 bola Vodná nádrž Malé Zálužie vyhlásená za chránené územie. Ako uviedol pán Andrej Žitnay, samotný rybník slúži na chov násad do vodných tokov a nádrží. Ide predovšetkým o kapry, šťuky, sumce a zubáče, ale nájdeme tu aj ostrieže, pleskáče, plotice a iné menšie druhy rýb.

Z obojživelníkov sa tu vyskytuje ropucha bradavičnatá, ropucha zelená, skokan rapotavý, skokan hnedý, skokan zelený, skokan krátkonohý, skokan ostropyský, skokan štíhly a rosnička zelená. Zaujímavé je, že posledný druh žaby vie zmeniť farbu zo zelenej na hnedú, šedú prípadne zlatistú. V minulosti bola hlavne pre deti hrajúce sa na potoku zaujímavá kuňka žltobruchá, ktorá vydávala typický zvuk „kuň“. Hodnotná je aj existencia mloka bodkovaného. Na potoku sa vyskytuje aj rak bahenný. Z hadov tu má najväčšie zastúpenie užovka obojková, ktorá dorastá do dĺžky 60 až 120 cm a jej typickým znakom je žltý golier.

Z vtákov tu ojedinele nájdeme bociana bieleho a vzácného bociana čierneho. Početné zastúpenie má aj volavka popolavá a volavka biela, ktorá spôsobuje značné škody na rybom hospodárstve. Z kačíc sa tu vyskytuje kačica divá, kačica polak a potápka roháč. Zaujímavosťou je, že v roku 1988 tu bol pozorovaný plameniák. V roku 2015 a 2016 tu hniezdili dva páry labutí. Labute si strážia svoje hniezda, takže je nebezpečné sa k nim približovať. Nájde sa tu aj nádherne zafarbeného vtáka rybárika, ktorý sa z vyvýšených

miest vrhá do vody za malými rybkami. V jesennom období sa tu počas migrácie zvyknú zastavovať aj divé husi, často tu v skupinách nalietajú aj kormorány a čajky.

Volavka popolavá rada loví na miestnom rybníku (autor: M. Žabenský, 2016)

V súčasnosti má okolie rybníka vhodné predpoklady na rekreačné využitie. Výletníci tu môžu sledovať vodné vtáctvo, ktoré tu má dobré podmienky na hniezdenie. Nájdeme tu

vodné plochy a v severnej časti močaristú pôdu s porastom rákosia (orobinec úzkolistý a orobinec širokolistý). Bol tu zaznamenaný výskyt vzácných druhov vtákov ako napr. bocian čierny, volavka popolavá, rôzne druhy kačíc, labute a iné. Prioritnou otázkou, ktorú by bolo potrebné vyriešiť pre sprístupnenie rybníka širšej verejnosti, je jeho dostupnosť. Existencia bežeckej trasy, cyklotrasy a náučného chodníka, ktoré by viedli okolo rybníka, by výrazne zatriktívnila obec a umožnila jej obyvateľom nové možnosti trávenia voľného času. Podmáčané a zamokrené oblasti by mali byť preklenuté drevenými lávkami na koloch, čím by sa ľudia čiastočne dostali nad vodnú hladinu, prípadne by mohli sledovať hniezdiace vodné vtáctvo. V rámci rozvoja cestovného ruchu by na rybníku (po dohode všetkých zainteresovaných strán), mohla byť vybudovaná rybárska reštaurácia na vode, kde by sa podávali ryby, ktoré by si návštevníci sami ulovili. Zaujímavá by bola aj vyhladková drevená terasa, kde by sa podávali miestne špeciality. Negatívnym faktorom, ktorý vplýva na rozvoj cestovného ruchu v tejto oblasti, je príliš veľká rozdrobenosť pozemkov pod rybníkom a v jeho okolí a obmedzenia týkajúce sa problematiky ochrany životného prostredia.

Marián Žabenský

3. PAMÄTNÁ IZBA – PREDMETY A PRACOVNÉ ČINNOSTI

V každej rodine, v každej dedine i v každom meste, v dolinách i v horách, sú dodnes zachované rôzne prvky kultúrneho dedičstva našich predkov. Predstavujú jedinečné a nenahraditeľné hodnoty, odovzdávané z generácie na generáciu, odzrkadľujúce náš vzťah k pôde, človeku či práci. Možno si pod nimi predstaviť nielen hmotné predmety používané v domácnosti či v hospodárstve, svetské a sakrálné objekty, umelecké diela, ale aj nehmotné kultúrne prvky – jazyk, piesne a tance, ľudovú slovesnosť či kalendárne a rodinné obyčaje. Pozrime sa spoločne na to, aké hmotné i nehmotné hodnoty sa podarilo uchovať v pamätnej izbe a aké ďalšie poklady ukrývajú ešte mnohé domy v našej obci.

Doba, ľudia, i prostredie sa časom prirodzene menia pod vplyvom rôznych spoločenských, ekonomických či technologických podmienok. Mnohé z toho, čo bolo pre našich rodičov a starých rodičov bežné, sa dnes stáva skôr milou spomienkou. V domácnostiach nám pribudlo množstvo elektrických pomocníkov. Náročné hospodárenie sa zamenilo za jednoduchšie spôsoby získavania surovín, tovaru či materiálu. Zmenilo sa bývanie, stravovanie i obliekanie, pracovné činnosti, detské hry, rodinné väzby, susedské vzťahy či spôsob trávenia voľného času. Postupne sledujeme pokračujúci vývoj a hľadáme naň s úsmevom, jemnou nostalgiou, ale tak trochu i s ľútosťou. Keďže však minulosť významne formuje súčasnosť a ovplyvňuje budúcnosť, aktívne udržiavanie týchto hodnôt je veľmi dôležitou úlohou. Prispievať k zachovávaniu tradícií môže nepriamo každý z nás. Stačí ak si pospevujeme ľudovú

pesničku, ktorú nás naučila mama, pečieme tradičné dobroty podľa babkinho receptu či skúsime upliesť košík tak ako to robil dedko. Veľký dôraz je však potrebné klásť aj na inštitucionálnu formu starostlivosti o kultúrne dedičstvo, ktorá leží najmä na pleciah kultúrnych organizácií a inštitúcií, obcí a samosprávnych krajov. Priaznivé pôsobenie týchto subjektov dokáže výrazne podporiť zachovávanie kultúrnych prvkov pre naše deti a deti našich detí. Preto sa veľmi tešíme, že práve v Malom Záluží sa podarilo zriadiť a už niekoľko rokov úspešne udržiavať pamätnú izbu. Uvítá každého návštevníka a je otvorená počas úradných hodín obecného úradu alebo po dohode so starostkou obce.

AKO SA TO ZAČALO

Príbeh pamätnej izby sa začína v roku 2000, kedy sa v Malom Záluží konala stretávka rodákov. Chystalo sa stretnutie ľudí, ktorí už dávno žili niekde inde, viac alebo menej ďaleko od rodnej dediny, dlho sa nevideli... Prípravu stretávky si zobral na starosť starosta Emil Fуска, ktorý sa spolu s organizačným výborom snažil všetko zorganizovať tak, aby sa rodáci cítili „doma“ čo najlepšie a odniesli si krásne zážitky. Prvým zámerom bolo pripraviť publikáciu o obci, ktorá by tým skôr narodeným pripomínala roky detstva a mladosti strávené v rodnej dedine a mladým ukázala, ako sa žilo v minulosti. Starosta požiadal občanov o zapožičanie starších fotografií z rodinných albumov. Časť fotografií bola použitá v knihe ako ilustrácie. A čo s ostatnými...? Nieкто z komisie prišiel s nápadom spraviť výstavu. Lenže obrázky

boli rôznej veľkosti, kvality a zväčša malého formátu. A tak sa zrodila myšlienka obohatiť výstavu o hmotné predmety, ktoré budú hosťom pripomínať ich detstvo, mladosť, rodnú dedinu – život v prvej polovici 20. storočia. Autenticitu zámeru pozitívne ovplyvnila aj skutočnosť, že nápad prijali a podporili aj miestni obyvatelia. Starosta oslovil občanov, aby zapožičali staršie predmety, ktoré už nepoužívali a zväčša boli vyhodnené v šope alebo na povale. Predmety sa vyberali tak, aby oslovili čo najväčší počet návštevníkov všetkých vekových skupín a aby čo najvernejšie zachytili spôsob života na dedine. Pre každého občana, ktorý daroval alebo zapožičal predmety, bol vypracovaný zoznam darovaných a zapožičaných predmetov – potvrdenie o prijatí na výstavu. Jeden pre majiteľa a jeden zostal uložený na obecnom úrade. Predmety preberali a evidovali, ešte na písacom stroji, Božena Vnuková a Darina Proksová.

Veľká vďaka patrí všetkým, ktorí predmety darovali alebo zapožičali (v abecednom poradí):

Ján Bachar, Emil Fуска, Anna Fusková, Bohuš Krajčovič, rodina Kulíšková, Jaroslav Líška, Pavel Líška, Štefan Líška, Elena Líšková, Katarína Macová, Ján Marták, Miroslav Marták, Alžbeta Móriová, Rudolf Mosný, Peter Novotný, Viliam Osuský, Milan Plačko, Peter Plesník, Anna Plesníková, Viera Plesníková, Anna Poláčiková, Amália Predanocyová, Ján Proksa, Ľuboš Proksa, Pavel Proksa, Alžbeta Proksová, Alžbeta Remiášová, rodina Rizeková, rodina Stračinová, Emília Strihová, Mária Vaváková, Božena Vnuková, rodina Zábrazná, Michal Zedník, Štefan Zmeko.

Tu treba podotknúť, že práce na výstave neboli také jednoduché, ako by sa mohlo zdať. Každý predmet bolo nutné vyčistiť, opraviť a správne inštalovať. Na prípravu výstavy bolo málo času, len zopár týždňov. Chýbali skúsenosti, zdroje, materiály, no našťastie nechýbali nadšení ľudia, ktorí túto myšlienku podporovali svojou prácou a kreativitou. Aby expozícia získala aj odborný dohľad, bola oslovená s prosbou o pomoc, reštaurátorka obrazov a akademická maliarka Mária Horňáková (pracovníčka Slovenského národného múzea). Jej skúsenosti pri realizácii výstavy veľmi pomohli. Boli to tri dni náročnej práce od rána do večera, počas ktorých sa skúšali rôzne kombinácie – ukladanie, prekladanie, posúvanie, presúvanie. Výsledok snád' stál za to. Celkovú atmosféru umocnili fotografie, obrazy a dokumenty získané z archívov. Pri príprave výstavy bolo často počuť vety: „dáme toto sem?...“, toto dáme sem..., toto sa hodí k tomuto..., tuto ešte chýba..., my máme také doma..., idem, donesiem..., na toto sme zabudli..., nieкто to musí priniesť z Nítry...“ Organizáciou výstavy poveril starosta pani Vieru Predanocyovú a na samotnej realizácii výstavy sa ďalej podieľali: Mária Horňáková, Božena Vnuková, Darina Proksová, Alžbeta

Proksová a Stanislav Ralbovský. Všetci menovaní odvedli naozaj veľmi dobrú prácu. Veľká vďaka patrí všetkým. Osobitne treba vyzdvihnúť pani Boženu Vnukovú, ktorá pre výstavu doslova žila a prijala ju za vlastnú. Nechala tam kus svojho srdca. Žiaľ, ďalšie osudy izby už nemohla ovplyvniť, pretože v roku 2002 zomrela.

Božena Vnuková

Organizátori pôvodne plánovali, že celá akcia potrvá len niekoľko dní, najvyšš' týždňov, a potom sa predmety vrátia pôvodným majiteľom. Začali ju navštevovať žiaci okolitých škôl, návštevníci obce a ďalší hostia. Obecné zastupiteľstvo napokon odsúhlasilo jej zachovanie, z výstavy sa stala pamätná izba, ktorá je dodnes stabilnou súčasťou obce Malé Zálužie. Svoje miesto si našla na prvom poschodí kultúrneho domu a pre svojich návštevníkov je otvorená už šestnásť rokov.

Michala Dubská, Viera Predanocyová

SÚČASNOSŤ PAMÄTNEJ IZBY

Návštevník pamätnej izby tu môže obdivovať množstvo zaujímavých predmetov, ktoré sú dômyselne rozdelené do tematických sekcií – poľnohospodárska časť, odev a textilie, kuchyňa a obývací časť. Rozmiestnenie objektov sa aspoň čiastočne snaží napodobniť vnútorné členenie a dispozíciu domu typického pre tento región. V sekcii poľnohospodárstvo sa nachádza množstvo najmä drevených nástrojov a pomôcok, ktoré reprezentujú široké spektrum vykonávaných pracovných činností (kosenie trávy a sušenie sena, mlátenie obilia, spracovanie hrozna či konope, práca s dobytkom). Návštevníci si môžu prezrieť rôzne vidly, cepy, hrable, nožnice na slamu, kosáky, jarmo, krosná, česáky (tzv. hachle), ale aj trlicu, kolovrátok, zbonku na mútenie masla a mnoho ďalšieho. Cennou súčasťou je aj inventár používaný pri chove včiel.

Veľmi peknú a pestrú mozaiku tvorí súbor tradičných pracovných a sviatočných odevov a textílií. Sekcia odev a textilie zachytáva spôsob obliekania sa našich predkov v období od konca 19. storočia do druhej polovice 20. storočia. Pracovný odev sa využíval pri prácach na poli, v gazdovstve

alebo v domácnosti a slávnostný odev sa obliekal na svadby, zábavy či služby božie. Okrem ľanových a plátenných plachiet, uterákov a obrusov sa zachovalo niekoľko krásne vyšívaných čepcov, sukni a záster, živôtikov (lajblíkov) aj kabát, šatky a niektoré prvky mužského odevu.

V ďalšej časti pamätnej izby je naznačená kuchynka, kde gazdiné v minulosti varili a piekli tradičné recepty. Nechýbajú tanieriky, šálky, kuchynské pomôcky, geletky, džbány, košíky na chlieb, umývadlo či pekne prestretý stôl s lavicami, ktorý nesmel chýbať v žiadnej, chudobnej či bohatej, rodine. Poslednou časťou pamätnej izby je náhľad do obývacej časti, kde nechýba komoda, knihy, modlitebné knižky, kolíska, obrazy a mnohé ďalšie predmety dennej potreby.

Každý návštevník tu určite objaví niečo, čo ho zaujme. Deti si majú možnosť porovnať v súčasnosti používané hračky s

tými, s ktorými sa hrávali deti v minulosti. Zaujímavosťou sú tiež lyže, cestovný kufor, súdobé žehličky, ručne vyrezávané korytá, kolobežka, vychádzkové palice, divadelné kulisy, šijací stroj, lopata na chlieb, ručne robené dreváky či tabuľka pre označenie majiteľa voza. I ten najobyčajnejší predmet má svoj vlastný príbeh, svoju hodnotu a môže byť veľmi inšpiratívnym a vzácnym prvkom spoznávania kultúrneho dedičstva. Prostredníctvom týchto artefaktov máme možnosť aspoň čiastočne nahliadnuť do života v nedávnej minulosti a mnohé javy lepšie spoznať. Pomáhajú nám pochopiť aké náročné bolo starať sa o domácnosť, hospodárstvo či úrodu, no na druhej strane odкрývajú intenzívnejšiu spolupatričnosť a blízkosť ľudí, previazanosť človeka a prírody, jednoduchšie, ale zároveň hlbšie a vnímavejšie pozorovanie sveta okolo nás – hodnoty, ktoré sú v súčasnej dobe skôr vzácnosťou.

Michala Dubská

Príklady mužského a ženského odevu

Hospodárska časť pamätnej izby

Obytná časť interiéru pamätnej izby

Kuchyňa a kuchynské pomôcky

Detail výšivky na čepci

Detail výšivky na čepci

Mužská košeľa s výšivkou

Ženský odev s vyšívanými rukávmi

Detské hračky (z domu prvého učiteľa E. Šašku)

Detské hračky (z domu prvého učiteľa E. Šašku)

PRÍBEHY A SPOMIENKY NA JEDNOTLIVÉ PREDMETY

20. storočie bolo nepochybne storočím veľkých spoločenských zmien. Najmä jeho druhá polovica sa niesla v znamení ekonomického a vedecko-technického pokroku. Veci, o ktorých sa nám pred časom ani nesnívalo, a nevedeli sme si ich predstaviť, sú dnes samozrejmosťou. Zmenilo sa takmer všetko a v mnohom nastal obrovský pokrok. To, čo sa len prednedávnom robilo ručne, sa dnes pripravuje pomocou strojov, prístrojov a rôznych pomôcok. To, čo sa kedysi pokazilo, sa hneď opravovalo, dnes veci skôr zahodíme a kúpime si nové. Ešte aj v 80. rokoch minulého storočia boli jednotlivé domácnosti, hlavne na vidieku, do veľkej miery sebestačné. Pri domoch boli záhrady, mnohí mali záhumienky, kde dopestovali väčšinu potravín pre svoju potrebu a tiež krmivo pre hydinu a dobytok. Jeden vyrábala to, druhý zasa niečo iné. Potom si ľudia výrobky buď vymieňali alebo ich kupovali od majstrov. Dnes si takmer nevieme predstaviť deň bez návštevy obchodu. Mnohé v minulosti nevyhnutné činnosti sú dnes záľubou a koníčkom. My všetci, ktorí sme boli svedkami týchto premien, na ne hľadíme niektorí s údivom, s radosťou, ale niektorí i so smútkom a jemnou nostalgiou. Je určite dobré a zaujímavé poznať obe stránky života. Tú minulosť, aj tú dnešnú – pokrokovú. Tak poďme trochu porovnávať..

DOMÁCE PRÁCE VČERA A DNES

ŽEHLENIE

Voľakedy bolo žehlenie fyzicky náročnejší proces. Žehličkám sa hovorilo piglovačky a žehleniu piglovanie – z nemeckého slova bügeln. Predtým ako sa začal používať elektrický prúd, žehlilo sa pomocou žeravých uhlíkov. Žehličky boli železné a veľmi ťažké, s drevenou rúčkou. Horná časť sa otvárala a dovnútra sa vkladali žeravé uhlíky zo sporáka. Niekedy stačilo žehličku rovno postaviť na sporák, v ktorom sa kúrilo. Väčšina látok bola konopná, ľanová či bavlnená, a tak žehlenie aj dosť dlho trvalo. Keďže ešte neexistovali žehliace dosky, gazdiné žehlili priamo na stole.

ŠITIE A ŠTOPKANIE

Dnes už šitie a štopkanie patrí k voľnočasovým aktivitám. V minulosti sa takmer všetko šilo doma – buď ručne alebo na šijacom stroji („mašine“), ktorý bol hádam v každom

Šijací stroj Minerva

domu. Navliecť nite do mašiny bolo dosť komplikované. Stroj sa dával do pohybu nohou a bolo treba pravidelne a rovnomerne „ťahat“. Hoci to nebolo nič zložité, nie každej dievčine to išlo ľahko. Kúsky látky sa zošili nakrivo, alebo sa každú chvíľu roztrhla niť či zlomila ihla. Drobné práce ako štopkanie ponožiek sa robilo ručne. Na štopkanie sa používali nite, tzv. štopkačky, ihla s väčším uchom a drevený hríbik. Hríbik sa vkladal do ponožky na miesto, kde bola diera a potom už stačilo len vytvoriť peknú mriežku a poriadne zaštopkať.

UMÝVANIE A PRANIE

Zašpinené oblečenie dnes jednoducho vložíme do automatickej práčky a bez námahy máme za hodinku či dve vyprané a voňavé prádlo. Voľakedy však museli gazdiné aj túto činnosť vykonávať ručne, v lete či v zime. Oblečenie a všetka bielizeň sa pralo doma v koryte alebo

v kadi pomocou rumpľa alebo piesta a pláčať sa chodilo na potok. Žena sedela na stoličke, prádlo máčala vo vode a s piestom naň búchala. Rumpel sa oprel v koryte s vodou a pralo sa. Namiesto vane sa používalo drevené koryto. Okrem bielizne sa v ňom ľudia aj kúpali a umývali si vlasy. Mydlo sa vyrábalo z kostí z prasaťa. Kostí sa odložili zo zabíjačky a varili sa v kotle s lúhovým kameňom (živicom zo smreka). V domoch neboli kúpeľne. V každej kuchyni bolo umiestnené umývadlo v ktorom sa umývali ruky a tvár. V kuchyniach býval plechový - kovový - smaltovaný stojan v strede s otvorom na lavór. Na spodnú časť sa umiestnilo vedro s vodou a vrchná časť slúžila na umývanie. Hrnčekom sa nabrala voda, človek sa poumýval a vodu vylial priamo na dvor alebo do iného vedra. Pri umývadle zvyklo bývať položené mydlo a zavesené konopné uteráky. Keďže vodovody boli zavádzané až v druhej polovici 20. storočia, voda sa najskôr musela nanosiť do domu zo studne vo vedrách.

KÚRENIE

Zimy bývali kedysi tuhšie, a tak v každom dome nesmeli chýbať kúrenie. Aj to je dnes v mnohých domácnostiach oveľa jednoduchšie ako kedysi – stačí nastaviť teplotu na termostate a už máme teplúčku. V minulosti sa kúrilo drevom alebo uhlím, a to v kuchyni v sporáku a v izbách v kachliach. Drevo sa zväčša doviezlo do dvora v celku, upravené na tzv. siahovice (poená s dĺžkou asi jeden meter). Bolo treba ho ručne napíliť pílkou. Ak bolo dreva príliš veľa, píliť sa na elektrickej cirkulárke. Tým sa však práca zdáľala

nekončila. Napílené drevo bolo treba porúbať sekerou na polienka a menšou sekerkou na drobné a tenké triesky, ktoré sa používali na zakurovanie. Porúbané drevo bolo potom treba poukladať do šopy alebo pajty, v novších domoch do pivnice. Do kuchyne či izby sa nosilo v nádobách zvaných uhlák.

OD KONOPE PO PLÁTNO

Typickou činnosťou v nedávnej minulosti bolo tkanie látky zo spracovaného konope. Zrelé konope sa vytrhlo a uviazalo do malých snopov, aby sa presušilo. Potom sa uložilo do vody v močidle pri potoku, zalialo sa bahnom a najviac dva týždne sa močilo. Keď sa vytiahlo z vody, dalo sa na nálepok (podstienku) znova usušiť kým nebolo suché ako slama. Na trlici sa zbavovalo pazderia (smeti) z každej strany a následne sa vyčesávalo a zjemňovalo česákom (hachlou – na obrázku), čo bola asi metrová doska s ježkom z klinec uprostred. Z očisteného materiálu sa

robili viazaničky (kúdele) pripravené na pradenie. Kúdel sa uviazala na praslicu a pradením sa niť vyťahovala a nakrúcala na kolovrat. Podľa potreby sa niť robili hrubšie alebo tenšie. Upradené niť sa namotávali na drevenom motovidle a potom tkali na krosnách. Pre niektorých bolo tkanie hlavným alebo doplnkovým zamestnaním, keďže plátno bolo cenným artiklom určeným na predaj. Vyrábali sa z neho plachty, obrusy s výšivkou v strede, rubáše pre ženy a gate pre mužov. Neskôr sa konope zjemňovalo (miešalo) s bavlnou či ľanom.

K spracovaniu konope sa viaže táto ľudová pesnička:

Močila, konope močila, žaba jej do čižmy skočila.

*Ej ty žaba, žabulienka, vyskoč von,
lebo ťa dám vyšíkovať žandárom.*

Močila konope močila, žaba jej do čižmy skočila.

DAČO POD ZUB PRE ČLOVEKA I ZVIERATÁ

CHLIEB

Základnou potravinou v každej rodine bol a dodnes je chlieb. Hádám každý povie, že niet nad čerstvo upečený, voňavý chlebiček, vytiahnutý priamo z pece. Voľakedy sa pripravoval chlieb doma, zvyčajne raz za týždeň, niekoľko pečnov podľa počtu členov rodiny. Zamiesiť dobré cesto na chlieb veru nebolo jednoduché, bola to náročná fyzická práca. Miesilo sa v koryte, kde sa nechalo aj vykysnúť. Vykysnuté cesto sa rozdelilo na menšie časti (bochníky) a uložilo buď do prútených košíkov, alebo slamených ošitok, tzv. slamienok a nechalo ešte trochu podkysnúť. Potom z ošitky vyklopil na drevený lopár s dlhou rúčkou a šup do dobre vykúrenej pece. Uhlíky z dreva sa vyberali z pece dreveným ohreblom. Časť

z uhlíkov sa nechávala na bokoch pece. Z pece sa upečený chlieb vyberal znova pomocou lopára (lopáty) a ešte sa natrel vodou, aby sa dobre leskol. Pečenie chleba priamo v domácnostiach trvalo len do polovice 20. storočia. Keď neskôr pece vymizli z domov, samotné pečenie prebiehalo v dedinskej pekárni. Po upečený chlieb často chodievali deti, bol to akýsi zvyk aj príjemná zábava, a tak sa teplý chlebiček s chrumkavou kôrkou často vrátil domov poodlupovaný a troška objedený. Keď pec začínala chladnúť, dávalo sa do nej v jeseni nakrájané ovocie (jablká, hrušky, slivky), aby sa stihli usušiť.

MLIEKO A MASLO

To, čo už dnes mnohé deti a mladí ľudia nepoznajú, je dojenie. Voľakedy patrilo medzi bežné činnosti, ktoré dobre ovládali už aj tí najmenší. Väčšinou však dojila gazdiná. Kravské či kozie mliečko sa získavalo spravidla dvakrát denne - ráno a večer. Pri dojení sedela gazdiná na malom stolčeku (šamlíku) a mlieko sa dojilo do nádoby, ktorej sa hovorilo hrotok alebo hrotek. Pripomínalo vedro so sosáčikom, ktorý slúžil na lepšie vylievanie nazbieraného mlieka. Deti často postávali v maštali s hrnčekmi v ruke a čakali na čerstvé mlieko, teplé a s typickou penou. Mlieka sa zvyčajne nadojilo viac ako sa stačilo spotrebovať. Zvyškové mlieko sa odkladalo do pohárov alebo kameninových nádob, nechalo sa skysnúť až kým sa na vrchu nevytvorila vrstva smotany. Zo smotany sa následne vyrábalo domáce maslo. Usadená smotana sa opatrne pozbierala a vyliala do tzv. zbonky (na obrázku). Zbonka je drevená valcovitá nádoba s oddeliteľnou hornou časťou s dierou v strede, a piestom, ktorým sa pohybovalo zhora nadol a späť, až kým nevznikla pekná hrudka masla. Pomáhali aj deti - chvíľu to bolo zábavné, ale popár minútach už veru namáhavé. Málokto sa priznal, že ho bolia ruky a často sa súťažilo kto vydrží mútiť dlhšie. Po odobratí smotany ešte zostalo v kanvičke kyslé mlieko. Časť z neho sa vypila napr. na večeru s pečenými zemiakmi alebo len s čerstvým chlebom a z ostatného sa urobil syr.

V niektorých gazdovstvách mali viacero kráv, spracovalo sa viac mlieka a mliečne výrobky, smotana, syr, maslo chodievali gazdinky predávať do mesta na trh. Mlieka bolo zvyčajne viac, ako sa v domácnosti spotrebovalo a tak sa zvyšné mlieko vykupovalo na tzv. kontingent. Vykúpené mlieko (a tiež vajčička) slúžili na zásobovanie obyvateľov rozrastajúcich sa miest.

JEDLÁ Z CESTA

Jednou z najbežnejších činností v každom dome bolo varenie a pečenie. Aj to bolo o dačo zložitejšie ako dnes. Ak mal niekto chuť napr. na štrúdlu či dobrý orechovník alebo makovník, bolo najprv treba pomlieť mak a orechy (tie bývali v domácnosti takmer vždy). Vybrať mlynčeky, namontovať na stôl, dobre pripevniť, nasypať mak a ručne mlieť. Cesto na štrúdlu bolo treba dobre vymiesiť a nechať odležať pod teplým kastrólom. Na stôl sa prestrel konopný alebo ľanový obrus, ktorý sa pomúčil. Naň bolo treba položiť cesto, trochu rozvalkať a potom rukami ťahať na tenučko, na celý stôl. Hovorievalo sa, že cesto musí byť tak na tenučko vytiahnuté, že sa cezeň dajú čítať noviny.

KYSLÁ (KVASENÁ) KAPUSTA

V porovnaní so súčasnosťou sa v minulosti, najmä v zime, konzumovala kyslá kapusta v oveľa väčšom množstve. Jej príprava bola síce jednoduchá, tiež však zaberala pomerne veľa času. Surová kapusta sa nadrobno narezala špeciálnymi nožmi (v drevenom ráme boli do drevenej dosky osadené ostré nože – zväčša tri). Vkladala sa do dreveného suda alebo inej nádoby, do ktorej sa postupne pridávala soľ, niekedy aj celé korenie, kmín a tiež jablká. Kapustu bolo treba poriadne natlačiť, aby v sude nezostávali vzduchové

bublíny. Na vrch sa dal drevený vrchnák, ktorý sa pre istotu zaťažil kameňom. No robilo sa to aj tak, že niekto z domácich si dobre umyl nohy, vliezol do suda a tlačil a tlačil..... Takto nachystaná kapusta prečkala vo veľkých sudoch aj celú zimu a zachraňovala po celý rok mnohé hladné krky.

KORENINY

Na dochucovanie jedál sa aj v minulosti používalo korenie. Nebolo to však mleté korenie ako ho poznáme dnes, ale bolo potrebné ho najskôr doma namlieť alebo podrviť. Na mletie sa používali mlynčeky a na drvenie korenia sa používal

mažiarik. Azda najviac sa využil pri zabíjačke, kedy bolo treba viac korenín ako obyčajne. Niektorí v ňom ťkli a drvili aj kávu.

GELETA NA MASŤ

Olej a masť sa v obchode nekupovala tak ako dnes. Aspoň raz v roku sa v každej domácnosti robila zabíjačka. Zo slaniny sa vytápala masť. Dobře vytopená (vyškvarená) masť vydržala aj celý rok. Uchovávala sa, rovnako ako tuk z husí či kačíc, v geletách – valcovitých nádobách z plechu so smaltovaným povrchom, ktoré sa smerom dohora zužujú a prikryté sú vrchnákom s dierkovými otvormi.

KÔŠ PRE KVOČKU

Vajíčka nebolo potrebné kupovať, keďže hydina (sliepky a kohúty) bola v každom dvore. Ak chcela gazdiná kuriatka, nekupovala ich, ale podsypala sliepku. Keď začala sliepka kvokať (nešla na dvor s ostatnými a väčšinu času presedela na hniezde), gazdiná pozbierala vajíčka, uložila na hniezdo do osobitného prúteného koša pre kvočku a sliepku posadila na vajíčka. Vajíčka museli byť udržiavané stále v teple. Kvočka na nich sedela

približne 3 týždne, kým sa postupne nezačali zo škrupiniek vyďobávať malé kuriatka. To isté platilo aj pre kačice a husi, ktoré sa tiež liahli z vajíčok doma. Niekedy sa dokonca stalo, že sliepka vysedela aj káčatká či húsatká.

OVOCIE

Doma sa spracovávalo takmer všetko, čo sa urodilo v záhrade. Ovocie sa sušilo, pánilo, či varilo – z neho vznikali vynikajúce domáce lekváry a džemy. Ríbezle bolo treba najprv zbaviť stonky a zrníek. Na to sa používal špeciálny mlynček s dvomi vývodmi – jedným vytekala čistá šťava a druhým odchádzal odpad zo zrníek a kostrníek. Z ríbezlí sa nevaril len lekvár, ale vyrábalo sa z neho aj dobré víno. Ríbezľová šťava zmiešaná s cukrom a vodou sa naliala do demižóna a nechala asi 4-5 týždňov vykvasiť. Demižón bol uzavretý štuplom v ktorom bola vyvŕtaná diera a v nej upevnená sklenená nádobka s vodou cez ktorú unikal plyn z demižóna. Potom sa víno stáčalo do čistých demižónov alebo fliaš.

PRACOVNÉ NÁSTROJE V HOSPODÁRSTVE

Hádam každé ruky, ženské, mužské či detské, pocítili dakedy na svojich dlaniach mozole od motyky, hrablí, cepov, vidiel. Práca bývala ťažká, ale aj zábavná, keďže ľudia často pracovali spoločne a popri práci si aj zajedli, zaspievali či zatancovali. Na uľahčenie a zefektívnenie pracovných činností sa časom vyvinul celý rad rôznych nástrojov a pomôcok.

ŠINTÁK

Kedysi ľudia pestovali v záhradách alebo na záhumienkoch takmer všetko. Záhrady bývali veľké a všetku pôdu obrobit' znamenalo veľa práce. Sadiť, plieť, okopávať... Človek sa vždy snažil nejako si

pomôcť a prácu si uľahčiť. Jedným z takýchto nástrojov bol, dodnes používaný, šinták, ktorým sa od buriny čistili medzery medzi radmi (napr. kukurice či burgyne). Jedno koleso, rúčky a dolu „nože“, ktoré kyprili zem a ničili burinu. Zväčša sa šinták vyrábala iba z kovu, no niektoré časti mohli byť aj z dreva. Práca s ním bola rýchlejšia a snád' i kvalitnejšia ako s motykou. Človek navyše nebol nútený sa zohýbať a mohol za ním kráčať vzpriamený.

MORŽOVNÍK

Lúpanie – „moržovanie“ kukurice patrilo kedysi medzi bežné činnosti ľudí na vidieku, zvlášť v teplejších oblastiach, kde sa kukurici dobre darilo. Kukuricou sa krmila hydina a dobytok, a tak jej bolo treba nachystať veľa na celú zimu. Kukuričné klasy sa najskôr nechali dobre vysušiť a potom sa moržovali. Jedným z často používaných nástrojov bol veľký moržovník s kľukou. Bola to drevená „debna“ s kľukou na boku, s kovovým mechanizmom vnútri a s horným otvorom, kadiaľ sa hádzali kukuričné klásky. Dolu boli dva otvory – cez jeden vypadávali vylúpané klásky, a cez druhý samotná kukurica. V niektorých domácnostiach uprednostňovali malé moržovníky, ktoré sa dali pripevniť na stôl alebo dosku. Ak bolo treba len trochu kukurice, lúpala sa rukami za pomoci noža. Vždy keď sa táto práca robila, kukuričné zrnká sa rozkotúľali všade naokolo.

ČESÁKY A STAROSTLIVOSŤ O DOBYTOK

V minulosti ľudia v oveľa väčšej miere ako dnes chovali rôzne úžitkové zvieratá a dobytok. Používali sa na ťahanie vozov, pluhov, kočov, získavalo sa z nich mlieko či mäso. O dobytok sa bolo treba dobre starať. Ak gazda chcel, aby kone, kravky či voly dobre „ťahali“, musel im zabezpečiť vhodné podmienky. Hovorilo sa, že dobrý gazda najprv obriadi dobytok, až potom sa postará o seba. Nakŕmiť, napojiť, očesať. Na starostlivosť o srst' sa používali kovové alebo drevené česáky a kefy.

VÁHY A VÁŽENIE

Aj v minulosti sa podobne ako dnes veľmi dbalo na presnosť a spravodlivosť. Premeriavali sa suroviny, tovar, obilie, zvieratá, či dokonca ľudia. Hodnotila sa ich výška, dĺžka, šírka, sila či váha. Na váženie sa najčastejšie používali váhy „decimálky“. Bol to pomerne veľký prístroj z dreva a kovu. Predmety na váženie sa kládli na vodorovnú plochu s rozmerom cca meter x meter. K nej bola pripojená druhá časť, kovová, s vyznačenou stupnicou s číslami a závažie, ktorým sa pohybovalo. Ďalšou alternatívou bola na retiazke zavesená drevená doštička, na ktorú sa kládli závažia až pokiaľ neboli obe časti v rovnováhe. Takéto váhy boli hádam v každej domácnosti. Najväčšiu radosť z nich mali deti. Keď dospelí niečo vážili, utekali a chceli sa samé vážiť. A ešte radšej boli, keď mohli samé ukladať „kvichty“ (závažia) a počítať, koľko daný predmet váži.

METLY

Dnes je veľmi jednoduché zísť do obchodu a kúpiť si trebárs mop na umývanie podlahy či obyčajnú metlu. Nebolo to však tak dávno, keď si aj obyčajné metly museli ľudia vyrábať sami doma. Prútené metly sa používali na zametanie

dvorov, maštali a chlievov. Okrem prútenia sa na výrobu metiel používal aj **cirok** - rastlina podobná kukurici, ktorá sa pestovala (v potrebnom množstve) na roliach.

ZAÚJÍMAVOSTI Z PAMÄTNEJ IZBY

PÍSAČÍ STROJ

Ešte prednedávnom bolo celkom bežné písať na písacom stroji. Písanie na stroji nebolo celkom jednoduché. Písár, resp. písárka, museli byť veľmi pozorní, lebo preklep nebolo možné len tak ľahko opraviť ako na počítači. Na vytváranie kópií textu sa používali kopirovacie papieri. Často sa stalo, že celú stranu napísala písárka bez chyby a v poslednom či predposlednom riadku urobila preklep na dôležitom mieste ... a mohla začať od začiatku...

CESTOVNÝ KUFOR

Ak by sme sa dnes pozreli napr. do letiskovej haly, všimli by sme si množstvo rozličných typov kufrov na kolieskach, veľkých, malých, farebných, rôznych tvarov a z odolných materiálov. Nebolo to tak dávno, kedy takáto batožina neexistovala. Používali sa veľké kufre vyrobené z dreva, s rukoväťou a zatváracím mechanizmom. Do drevených kufrov chystali so smútkom ženy svojim otcom, mužom, bratom a synom veci na ďaleké cesty za školou, prácou (do Francúzska, Argentíny či Ameriky) či na vojnu.

KOBERCE

Aj koberce sa vyrábali doma. Vyrábali sa zo starých handier, resp. odevov, ktoré boli už zodrané a nedali sa nosiť. Tieto práce sa zväčša robievali v zime kedy utíchli práce na poli a v lesoch. Najprv bolo treba všetko rozpárať, potom postríhať na pásiky široké cca 1 – 1,5 cm. Keď bolo všetko nachystané, mohli sa tkať koberce. Šikovná tkáčka vedela za pomerne krátky čas utkať pekné koberce s rôznymi vzormi. Vzory záviseli od farebnosti nastrohaných látok.

LAMPY

V domácnostiach sa zvyklo svietiť sviečkami, neskôr aj petrolejovou lampou, s cylindrom či bez. Do nádoby sa nalial petrolej, ktorý bolo treba kupovať. S petrolejom sa muselo šetriť, a tak sa svietilo iba poskromne vždy keď to už bolo nevyhnutné. Lampa bývala zavesená nad stolom v kuchyni. Aby hospodár mohol večer a v noci kontrolovať zvieratá, bývala zavesená aj na stene v maštali.

4. PRÍBEHY A SPOMIENKY OBYVATEĽOV

Azda najvernejšie nám život v minulosti priblížia slová tých, ktorí tieto časy sami zažili a s láskou na ne spomínajú. Prečítajte si spolu s nami, aké hry sa hrávali a aké rozličné veselé i smutné príhody ich pri každodenných činnostiach postretli.

O hrách a činnostiach pri potoku

Potoky a rybníky odpradávná lákali deti, ale aj mladých, aby tu objavovali rôzne zákutia a zažívali nové dobrodružstvá. Tak tomu bolo aj u nás v Malom Záluží. Napríklad Anna a Viliam Plesníkoví spomínajú: „Hrali sme aj futbal, zastavovali sme potok, a voda sa potom vyliala na lúku a ryby nám tam ostali na lúke a chytali sme takto ryby a rakov. Z nich sme trhali len klepetá, lebo tie im narástli, ale chvost nie. Piekli sme tiež zemiaky a kukuricu. Vyliala voda z potoka zároveň zavlážovala aj lúky. Tolko bývalo vody. Po regulácii voda padla.“ Pán Dušan Rizek si pamätá, že „na dolný koniec sa išlo cez tri drevené mosty, boli tri potoky a medzi nimi lúky vedúce hore až po Kapince a dolu až do Nových Sadov. V lete sme pásavali husi a kravy na nich, v potoku sme si urobili z dreva a hlíny priehradu, kde bolo aj vyše metra vody a tam sme sa kúpavali. Samé bahno a mulina, ale väčšej radosť sme ani mať nemohli. Na jeseň sa zase potoky vyliali z brehov a potom na zamrzutej ploche sme hrávali hlavne na Pažiti hokej - to bolo aj kilometrové klzisko a často sme potom v zime chodili na korčuliach až do Nových Sadov do školy. Na jar alebo po veľkých búrkach sa potoky dosť často vyliali z brehov, dolný koniec bol odrezaný od obce aj pár dní.“

O vode - v dobrom i zlom

„Naša dedinka Ujlaček uprostred Radošinskej doliny obklopená z jednej strany hájkami a bájnou Lužbetkou, z druhej krásnymi lúkami, s tromi potôčkami, nad ktorými boli košaté vrby, pri nich močidlá na konope. Hrávali sme sa na lúkach, preliezali lávky cez potôčky. V korunách vrb sme sedávali. Bolo to pre nás ako rozprávka. Pritom sme pásli husi, vili venčeky z púpavy aj húpačky sme mali. V lete sme strávili viac času na lúkach ako doma. Bolo veľa rakov, ktoré sa na lúkach opekali. Aj keď sme chodili do školy, skoro ráno sme pásli a po vyučovaní zase. Pri moste u prostredného potoka bola brodáreň. Tam sa napájali a umývali kone. Najviac v sobotu večer. Tie naše potôčky vedeli narobiť aj veľa smútku. Najmä, keď veľa pršalo alebo na jar, keď sa topil sneh. Voda sa vylievala, zaplavila lúky, záhrady, pivnice, ľudia ratovali čo sa dalo. Všetkému bol koniec, keď sa regulovali potoky a už bol len jeden potok Radošinka. Prišli sme o lúky, ale ľudia sa už nemuseli obávať povodní. Dnes je tam rybník, v ktorom veselo plávajú rybičky.“

(zo spomienok p. Rizekovej)

O odložených kabátoch

„Jedného dňa cez vojnu k nám prišla židovská rodina zo Šurianok, aby im otec ušiel kabáty. Vedeli, že Nemci ich budú brať „vraj na roboty“, a ide zima. Otec im teda šiel kabáty deň, noc a židovka bola celý čas u nás a čakala kým budú hotové. Priniesla si so sebou aj kôšer jedlo – nejakú pečienku a dávala nám okoštovať. Nechutilo nám to, bolo to plané. Keď boli kabáty hotové, odišla domov. Na druhý

deň sa však vrátila s látkami a prosbou, aby ušiel kabáty aj pre dcéru a syna. Odišla domov, že na druhý deň príde pre ne. Otec zase šiel celý deň aj noc červený kabát pre dievča a druhý pre chlapca. Na druhý deň a ani tie ďalšie potom si už židovka pre kabáty neprišla. V ten deň ako odišla domov ich večer zobrali Nemci. Otec odložil kabáty do truhlice. Židia si však po kabáty neprišli ani po skončení vojny. Nakoniec kabáty vytiahol z truhlice a dal ich sestre Anne a bratovi Jarovi.“

(zo spomienok O. Slezákovej)

O zatúlaných husiach a veľkej radosť z blata

„Keď bolo pekné teplé počasie, odpoľudnia sme zaviedli húsky na „potok“. V našich detských časoch to bol priestor, kde sa teraz nachádza nový cintorín s domom smútku. Vtedy tam boli tri vodné toky a tri mosty - Kanál, potok Radošinka a potok Galanovka, alebo Stoličný potok. Tam si naše húsky užili dostatok vody, kde sa vykúpali, osušili a napásli na zelenej trávě, v ktorej mala moch na husi a najväčšie zastúpenie. Tam sme sa v lete kúpavali aj my bez plaviek i bez trenírok, najmä za humnami v hornom a na Zatočine v dolnom potoku Radošinka. A museli sme dávať pozor, aby nám hájnik nezajal naše husi, keby boli zašli na cudziu lúku. Ak bola niektorá hus zajatá, škodu musel uhradiť ten, komu hus chýbala. Môžem spokojne napísať, že ani jednej mojej husi sa taký malér neprihodil. Keď sa náš krdlík vykúpil, napásol a odpočíval, my sme sa ako pasáci mohli dosyta hrať, plahočiť sa vo vode, alebo mohli využívať aj kúpeľnú príležitosť, ktorú sme nazývali Teplica. Bola to menšia priehlbina povyše Strýčkovej pažite na začiatku Horných lúk (dnes už je to všetko zaliate rybníkom a zregulovanou Radošinkou). Blatom z tejto priehlbiny sme sa namazali od hlavy až po päty a poležali sme si v bahne celkom tak, ako Ďurove prasce, ktoré on predpoludním dohnal z Horného jarku. Potom sme veselí a rozradostení skákali do blízkej hĺbočiny, kde sme sa naučili aj dobre plávať. Keď sme sa vyšantili, tak sme na troch mostoch robili pukance. Namiesto plastelíny mali sme dostatok hustého blata, z ktorého sme formovali predmety od výmyslu sveta, kam len siahala naša detská fantázia: domček, kostolíček, konička, lodičku... Najveselšie bolo, keď sme z blata vyformovali kocku, v nej sme zo spodnej strany urobili jamku, tak, aby zostalo tenké dno. Keď sme húbabu mali pripravenú, hádzali sme ju o zem tak, aby stlačený vzduch v jamke vyrazil jej dno, čím sa nám podarilo vyrobiť menší či väčší výbuch. Čím bol hlučnejší, tým bol úspech väčší.“

(zo spomienok Pavla Proksu Kostolníkova)

O ľadovom potešení

„Bola zima a s bratom Dušanom sme už chodili do mešťanky. V škole sa učilo na smeny, pretože sa kúrilo iba v dolných triedach. Keď som išla ja do školy ráno, brat Dušan šiel poobede a naopak. Bol zamrznutý potok aj lúky po Kapince

a doma sme mali jedny kvintačky. Dušan však schoval kľúčik od nich, chcel ich mať len pre seba. Otec však zobral kľúč od hodín a zistil, že pasuje do kvintačiek, tak mi ho dal, keď bol brat v škole a mohla som sa ísť korčuľovať. Prišla som k potoku, nasadila kvintačky na topánky, dotiahla kľúčikom a korčuľovala som sa smerom do Kapiniec. Fúkal severný vietor, keď som sa otočila smerom do Zálužia (Ujlačku) rozopla som kabát, rozťahla s rukami doširoka ako plachtu a vietor ma hnal späť.“

(zo spomienok O. Slezákovej)

O zachránenom mlieku

„Bývali sme v školskom byte v Malom Záluží, kde manžel Jozef Slezák učil na škole. Jedného dňa som poslala syna Jožka s konvičkou pre mlieko do Zedníkových. Na ceste bolo veľa kameňov a kázala som mu, aby šiel opatrne, nespadol a nevyliat mlieko. Jožko samozrejme utekal do Zedníkových

a keď sa vracal, sledovala som ho cez okno. Zrazu sa potkol o väčší kameň a rukami dopredu sa aj s plnou konvičkou v ruke sa natiahol aký bol dlhý. Vrchnák na konvičke však vydržal a nerozliat ani kvapku mlieka. Natešený mi odovzdal konvičku s mliekom a keď som sa ho spýtala, či náhodou nespadol odpovedal, že nie. Keď som sa ho ešte spýtala, prečo je tá konvička taká otlčená, povedal, že nevie, že to už asi bolo predtým.“

(zo spomienok O. Slezákovej)

ZÁVEREČNÉ SLOVO

Som pyšná na to, že dedinka ako je Malé Zálužie, s menej ako tristo obyvateľmi, má vlastnú pamätnú izbu. Svedčí to aj o hlbokom spriaznení obyvateľov so životom v obci a o snahe zachovať spomienky na minulosť. Keď niekto do našej obce príde, máme sa čím pochváliť. Priestory izbičky pôsobia útulne a domácky. V okolitých obciach podobná izba zriadená nie je, preto je týmto obec Malé Zálužie výnimočná.

Pamätnú izbu mám rada a vždy sa poteším, keď mám možnosť ju niekomu ukázať. Potvrdilo sa mi, že tí starší návštevníci z nej boli okamžite nadšení. Pri pohľade na ktorýkoľvek predmet si spomenuli na zážitky z detstva, na svojich rodičov a starých rodičov. Úsmev na tvári a plamienky v očiach pripomínal, že to boli pekné a šťastné časy. Mladí zase na začiatku ohŕňajú nosom, že čo budú v pamätnej izbe robiť a čo tam majú pozerať. Ale nakoniec pri šikovne kladených otázkach sa zamyslia nad tým, že naozaj nevedia na čo slúžili jednotlivé predmety a že je to veru zaujímavé. A to už je debata na svete! Odchádzajú prekvapení aj potešení, koľko nových informácií je skrytých v takej malej izbičke plnej starých vecí.

Ja sama si vo väčšine prípadov nepamätám, ako sa jednotlivé predmety používali doma, pretože som to už nestihla zažiť. Na konci 80. rokov, keď som sa narodila, doba bola už príliš dopredu. Ako sa voľakedy žilo viem iba z rozprávania našich doma. Veľa mladých také šťastie nemá. Nemá im kto rozprávať o dobe, keď napriek mnohokrát náročnej manuálnej práci bol život o čosi jednoduchší a menej stresujúci. Nejde iba o strohý výklad návodov na použite rôznych predmetov.

Ku všetkému neživému a hmotnému sa viaže krátky príbeh zo života, tak ako to naznačujú úryvky zo spomienok pani Slezákovej. Sú to rozpomienky na detstvo, súrodencov, rodičov. Medzi riadkami sa dá však prečítať omnoho viac – cítiť emócie drobných detských radostí a starostí za starých čias, náznak vtedajšieho spôsobu života, ale aj hrôzy druhej svetovej vojny.... Ja som rada, že som vojnu nezažila a že o nej viem len z filmov a kníh.

V pamätnej izbe bolo už veľa návštevníkov o čom svedčia aj desiatky strán podpisov v pamätnej knihe návštev. Mali sme tu možnosť privítať (niektorých aj viackrát) nielen žiakov ZDŠ Nové Sady, ZDŠ Lužianky, detí materskej školy Čab, ale aj návštevníkov z USA z mesta Naperville v štáte Illinios (prišli do Nitry pri príležitosti vysvätenia evanjelického kostola v Nitre v júni v roku 2000), návštevu dolnozemsých Slovákov z Báčskej Polanky vo Vojvodine v Srbsku alebo študentov gymnázia Nadlaku v Rumunsku. Jednými z najvýznamnejších návštevníkov boli napríklad vodní slalomári Peter a Pavol Hochschornerovci v roku 2009, spisovateľ Jozef Banáš v roku 2011 a hokejový tréner Ján Filc v roku 2013.

Veríme, že k tomu peknému a vzácnemu čo v našej dedinke zostalo sme prispeli aj slovíčkami vloženými do podoby bulletinu, ktorý sa vám dostal do rúk. Na záver chcem touto cestou poďakovať, všetkým, ktorí sa podieľali na príprave a vydaní tohtoročného, v poradí štvrtého, bulletinu Občianskeho združenia „LABUŤ“.

Mahuliena Sochorová

Z PODPISOV V PAMÄTNEJ KNIHE NÁVŠTEV PAMÄTNEJ IZBY

návštev. táto prekrásna pamät. izba. Je nádherná máme výborný pocit, že sme tu boli a videli mnoho prekrásnych vecí po kope! Práje veľa, veľa darov, aby priniesli veľa, veľa predmetov a ešte viac návštevníkov!!!
Všetko požehnané a dobre začala sa Nové Sady a jeho farárka ev. ang.
12.09.2008 BOL SA K POZRIET TUTO IZBU VEĽMI PEKNÉ TO A PRAVIM ABÍ STE TO UROZALI A ZUSTILI TMA...
12.09.2008 SRBSKO

pani farárka Mariana Jančušová

18.08.14 uadateľ zbrona...
pre mladú generáciu krásy ľudového umenia!
Vďaka za umelcký zážitok!
4.8.2008
Expozícia ľudovej umnosti z nádherná. Urobili ste kus práca, že sa tieto vzácnosti zachovajú pre budú generáciu.
4.8.2008

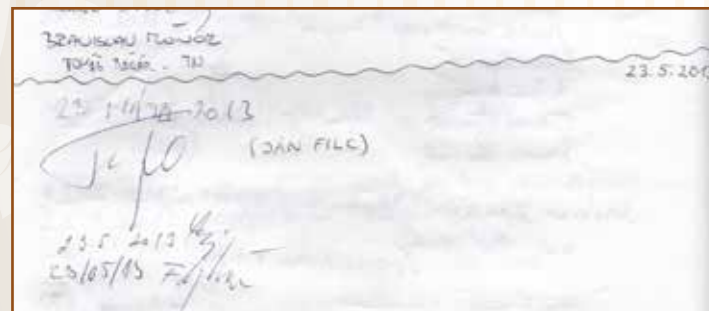
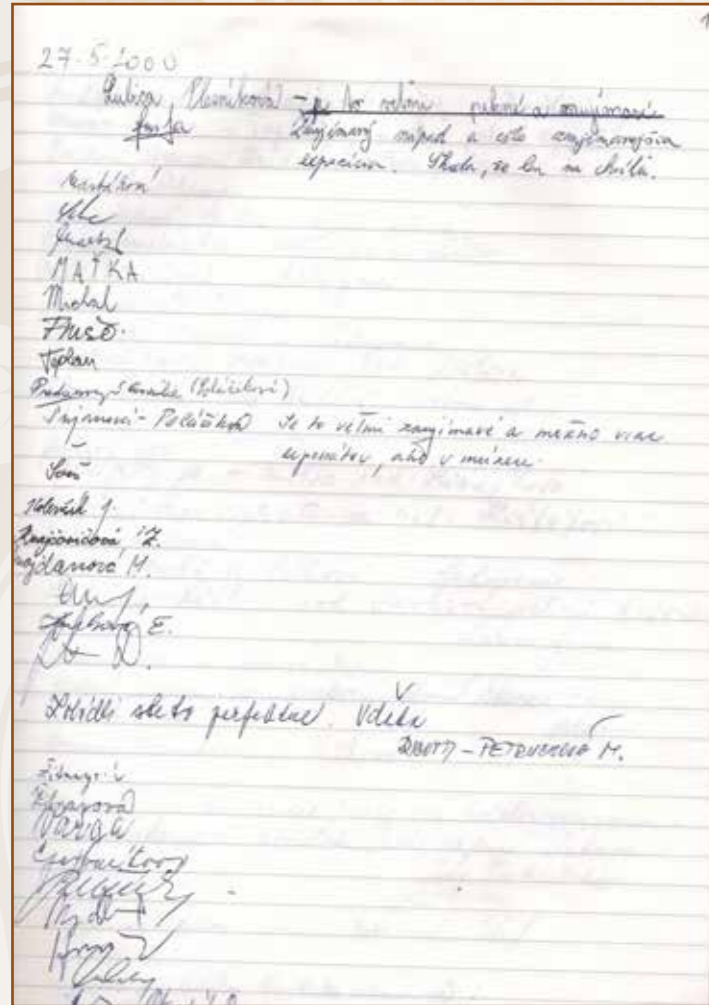
24.4.2010
3.3.2010
KOVALIČKA LEANA
INGELIQUA ANNA
4.5.2010
5.5.2010

Erika Kepner Naperville, IL USA
Beverly ZeEgenberg Naperville, IL USA
Scott Ashcroft Naperville, IL USA
William L. Schmittler Naperville, IL USA
Linda + Sara Stuart Holt, MI USA
Benita Jasunda - OSB - Lisle, IL USA
Jim + Lynne Sherman - Naperville, Illinois USA
Marilyn, Terie, Kay + Julie Arnold Naperville, IL USA
Judith + Steve + Dan Naperville, IL USA
Judy Swanson Naperville, IL USA
Eugene + Carolyn Ryan Naperville, IL USA
Nancy Kubina Lisle, IL USA
Carol + Steve + Brad Davis Naperville, IL USA
Leon + Linda Thompson Naperville, IL USA
Lynn + Michael + Mike
Pravoslav Khabib + Lita, Stefan + M...
14.09.2008
KONVIZIJE...
LE...
N...
Tom + Jan Dusek Naperville, IL USA

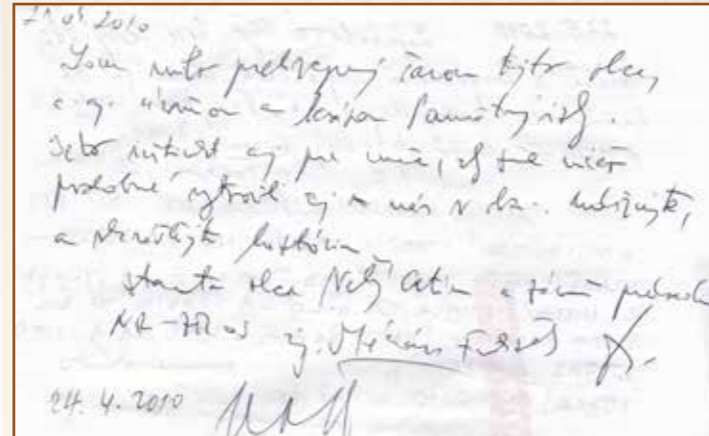
návšteva Slovákov z Naperville USA

28.5.2000
H...
VERONIKA SLOVAKOVA
LI...
3.6.2009
D...
E...

bratia Hochschornerovci

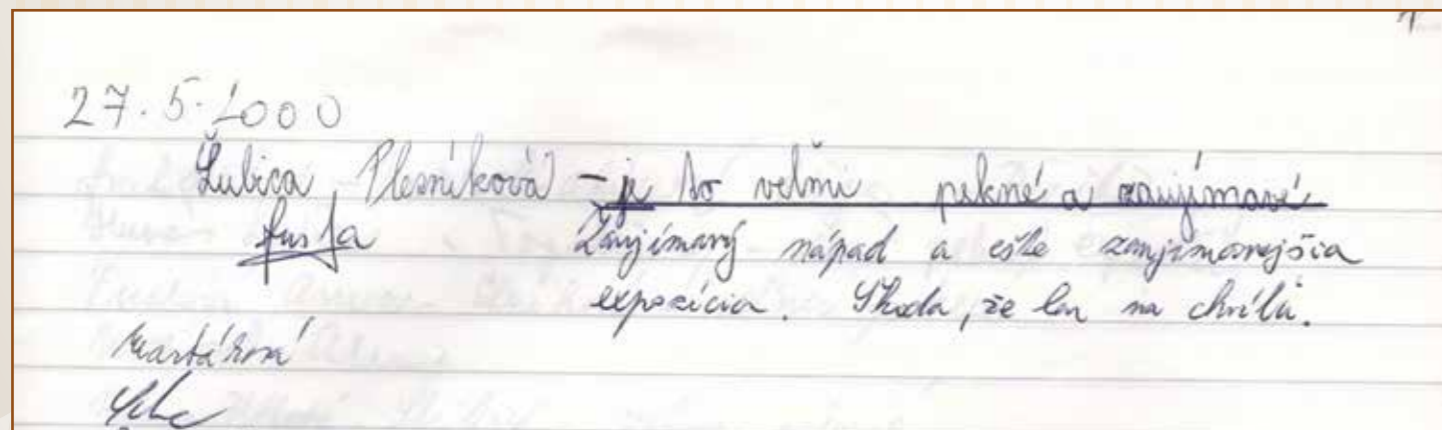
Ján Filc

Starosta V. Cetín Ing. František Mészáros

Návšteva zahraničných študentov

Prvý záznam v knihe návštev

ZOZNAM PRAMEŇOV

1. ČUKAN, J. a kol. Malé Zálužie. Nitra: Garmond, 2000.
2. Charakteristika obce a chotára, poloha, prostredie a klíma. [online] b.r. [cit 2016-10-10]. Dostupné na internete: <<http://malezaluzie.sk/obec/poloha-a-pocasio>>.
3. KOLEKTIV Atlas krajiny Slovenskej republiky. Bratislava: Ministerstvo životného prostredia, 2002. 342 s. ISBN 80-88833-27-2.
4. KOLEKTIV. Turistická mapa Nitra (mierka 1:50 000). Harmanec: VKÚ, akciová spoločnosť Harmanec, 2008.
5. MAZUR, E. - JAKAL, J. Atlas Slovenskej socialistickej republiky. Slovenská akadémia vied, 1980. 296 s. ISBN 80-88833-27-2.
6. ŽITNAY, A. Regulácia potoka a výstavba rybníka. In: Malé Zálužie v 20. storočí. Malé Zálužie: OZ Labuť, 2015. 41 s. ISBN 978-80-972073-6-6.
7. ŽITNAY, A. Život na rybníku. In: Malé Zálužie v 20. storočí. Malé Zálužie: OZ Labuť, 2015. 41 s. ISBN 978-80-972073-6-6.
8. Nitra a okolie v protifašistickom odboji. Okresný výbor protifašistických bojovníkov v Nitre, Nitra 2003.
9. Kronika obce Malé Zálužie
10. Kronika Obcej školy Malé Zálužie
11. Internetová stránka obce Malé Zálužie

Informátori:

- Viliam Plesník, nar. 1936
- Anna Plesníková, rod. Lišková, nar. 1935
- Pavel Proksa, nar. 1919
- Dušan Rizek, nar. 1946
- Anna Rizeková, rod. Zmeková, nar. 1924
- Oľga Slezáková, rod. Medová, nar. 1934
- Andrej Žitnay – nar. 1964

Zodpovedný redaktor:

PhDr. Michala Dubska, PhD.

Autori textov:

PhDr. Michala Dubska, PhD., Elena Zedníková, Mgr. Zuzana Plesníková, Mgr. Mahuliena Sochorová
Zuzana Zábrazná, PhDr. Marián Žabenský, PhD., Viera Predanociová

Autori ilustrácií:

PhDr. Michala Dubska, PhD., Ing. Viliam Fuska

Autori fotografií:

PhDr. Michala Dubska, PhD., Mgr. Barbora Rajtárová, Zuzana Zábrazná, Boris Zábrazný,
PhDr. Marián Žabenský, PhD.

Vydal:

OZ LABUŤ/obec Malé Zálužie

Rok vydania:

2016

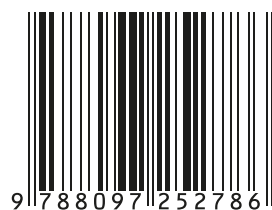
ISBN:

978-80-972527-8-6

**SPOMIENKY
NA (NE)DÁVNU MINULOSŤ
V MALOM ZÁLUŽÍ**

ISBN: 978-80-972527-8-6

Bulletin vyšiel s podporou
Nitrianskeho samosprávneho kraja
2016